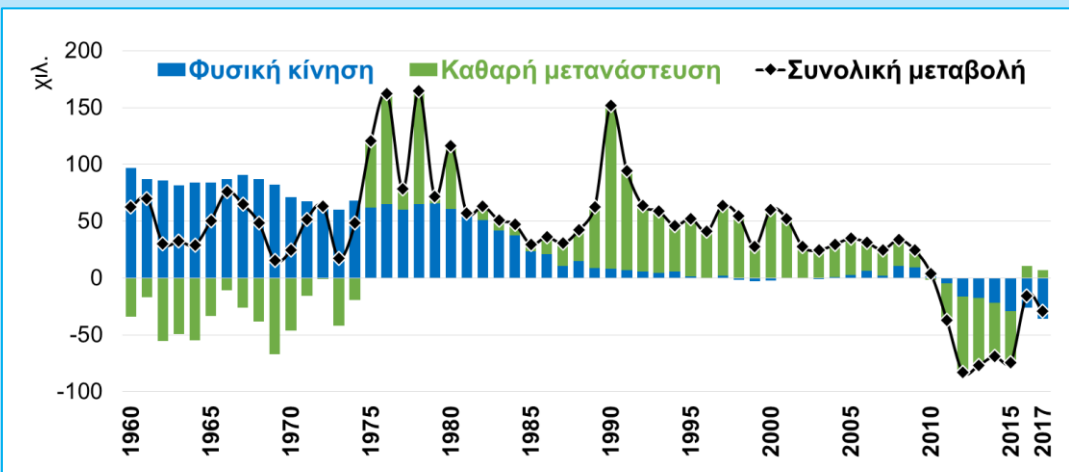


# SOS: Ο πληθυσμός της χώρας μειώνεται και γερνάει...

## ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

- Ο πληθυσμός της Ελλάδας μειώνεται από το 2011. Αυτό συμβαίνει για πρώτη φορά μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Μέχρι και το ξέσπασμα της κρίσης, ο πληθυσμός αυξανόταν, καθώς η μετανάστευση και, πιο πρόσφατα, η τροφοδοτούμενη από την κατανάλωση ανάπτυξη της δεκαετίας του 2000, δημιουργούσαν μια επίπλευση ευημερίας. Αυτοί οι παράγοντες συγκάλυπταν σε μεγάλο βαθμό την ουσιαστική στασιμότητα της φυσικής κίνησης του πληθυσμού (σχεδόν μηδενική διαφορά γεννήσεων-θανάτων), που είχε ξεκινήσει προς τα τέλη της δεκαετίας του 1990. Στα χρόνια της κρίσης και προσαρμογής, όμως, όλα άλλαξαν, και οι γεννήσεις μειώθηκαν κατά 29.380 μεταξύ 2009 και 2017, όσο περίπου είχαν μειωθεί τη δεκαετία του 1940 (-30 χιλ.). Έτσι σταδιακά ο πληθυσμός άρχισε να μειώνεται. Η μείωση αυτή μπορεί, βεβαίως, να αποδειχθεί προσωρινού χαρακτήρα, και να αντιστραφεί καθώς η οικονομία ανακάμπτει. Όμως, η παρατεταμένη διάρκεια της βαθιάς κρίσης, μαζί με την αναιμική ανάκαμψη που τη διαδέχεται, την υποχρηματοδότηση των δημόσιων αγαθών και τις εν γένει περιορισμένες δυνατότητες στήριξης της οικογένειας που αφήνει η ασκούμενη δημοσιονομική πολιτική, μπορεί να αποδειχθούν μοιραίες. Εάν υπάρχει, ένας και μόνο λόγος για να εισέλθει η χώρα σε μια πιο ισχυρή και δυναμική πορεία ανάπτυξης, με επενδύσεις που δημιουργούν απασχόληση και σταθερά εισοδήματα, είναι εν τέλει ο κίνδυνος της δημογραφικής και κατά συνέπεια εθνικής συρρίκνωσης. Διότι, εάν δεν ανακάμψει δυναμικά ο πληθυσμός, όλα τα παιδιά που δεν γεννήθηκαν ή δεν θα γεννηθούν από εδώ και πέρα, θα λείπουν ως παραγωγικό δυναμικό στις δεκαετίες του 2030 και 2040, και αυτό θα προκαλέσει καθήλωση της δυνητικής ανάπτυξης της χώρας. Κάτι ανάλογο είχε συμβεί τη δεκαετία του 1980, όταν σημειώθηκε αντίστοιχη μείωση γεννήσεων. Τότε, οι μετανάστες και τα δανεικά από το εξωτερικό αποκατέστησαν κάποια ισορροπία, η οποία, όμως, κατέρρευσε με το ξέσπασμα της κρίσης, και τη συνακόλουθη εξαφάνιση των δανεικών, αλλά και των μεταναστευτικών ροών (που έγιναν αρνητικές λόγω της μετανάστευσης κατοίκων στο εξωτερικό). Στην περίοδο της κρίσης, οι μειώσεις μισθών και συντάξεων και η μεγάλη ανεργία υπέσκαψαν κυριολεκτικά τις σταθερές πάνω στις οποίες βασιζόταν μέχρι τότε το νέο νοικοκυριό, όπως η ύπαρξη τουλάχιστον μιας σταθερής δουλειάς, ή στήριξη του ζευγαριού από τους γονείς, κ.ο.κ. Ούτως ή άλλως επρόκειτο για ένα ξεπερασμένο από την εποχή πλαίσιο στήριξης της σύγχρονης οικογένειας. Οι πιο προηγμένες οικονομικά και κοινωνικά χώρες έχουν από καιρό αναγνωρίσει τη σημασία των ποιοτικών δημόσιων αγαθών, όπως το καλό δημόσιο σχολείο, τις στοχευμένες φορολογικές απαλλαγές υπέρ της οικογένειας αλλά και τις αναγκαίες υποδομές όπως η καθολική βρεφονηπιακή κάλυψη, ως ενεργητικές πολιτικές για την αντιμετώπιση τόσο της υπογεννητικότητας όσο και της δημογραφικής γήρανσης. Όμως τέτοιες πολιτικές σήμερα δεν εφαρμόζονται στην Ελλάδα, ενώ ο πληθυσμός της χώρας γερνά με ταχύτατους ρυθμούς. Η Ελλάδα βρίσκεται σε κρίσιμη καμπή. Έχουμε υποχρέωση απέναντι στα παιδιά μας να αναστρέψουμε με δημογραφικό μαρασμό της χώρας. Και αυτό μόνο με αλλαγή προτεραιοτήτων στη δημοσιονομική και μεταναστευτική πολιτική μπορεί να επιτευχθεί. Εάν δεν θέλουμε να δούμε την Ελλάδα να μετατρέπεται σε χώρα ηλικιωμένων και να μην είμαστε σε θέση, ως κοινωνία, να προσφέρουμε τα απαραίτητα στοιχειώδη, δεν μπορούμε να συνεχίζουμε να σπαταλάμε πόρους και να μην δημιουργούμε τον αναπτυξιακό χώρο που θα επιτρέψει τη δημογραφική ανάκαμψη της χώρας. Στο πλαίσιο αυτό, επικοδομητικό ρόλο θα παίξει η μείωση του μη μισθολογικού κόστους και του φορολογικού βάρους των οικογενειών, βελτιώσεις στην προστασία της απασχόλησης των γυναικών κατά τη διάρκεια της μητρότητας, η διευκόλυνση της απασχόλησης των γυναικών, μέσω της παροχής καθολικής βρεφονηπιακής φροντίδας, φορολογικά κίνητρα για επιστροφή Ελλήνων από το εξωτερικό και μια στοχευμένη πολιτική προσέλκυσης μεταναστών με ειδικές δεξιότητες για τις ανάγκες κλάδων της οικονομίας που βρίσκονται σε δυναμική τροχιά ανάπτυξης. **Η Ελλάδα έχει τη δυνατότητα σε βάθος λίγων δεκαετιών να αυξήσει σημαντικά τον πληθυσμό της και μόνο υπό αυτή την προϋπόθεση θα μπορέσει να αποκτήσει βαρύνοντα γεωπολιτικό και οικονομικό ρόλο στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου.**
- Ο ρυθμός ανάπτυξης επιταχύνθηκε σε +2,2% το 3<sup>ο</sup> τρίμηνο του 2018, ως αποτέλεσμα κυρίως της ενίσχυσης της ιδιωτικής κατανάλωσης (+0,7%) και των εξαγωγών (+7,6%). Συνολικά, κατά το 9μηνο του 2018, το ΑΕΠ εμφανίζει αύξηση +2,1%, με την ιδιωτική κατανάλωση (+0,8%) και τις εξαγωγές (+8,3%) να συμβάλλουν θετικά (+0,6 και +2,6 π.μ. αντίστοιχα), την ώρα που οι επενδύσεις σε πάγια εμφανίζουν αρνητική μεταβολή (-6,2%) κυρίως λόγω της επίδρασης βάσης μετά τη μεγάλη αύξηση των εισαγωγών πλοίων το 2017. Εκτιμάται ότι, εξαιρουμένων των εισαγωγών πλοίων, οι επενδύσεις σε πάγια κατά το 9μηνο του 2018 αυξήθηκαν κατά +2%, συμβάλλοντας θετικά (+0,2 π.μ.) στην αύξηση του ΑΕΠ. Παράλληλα, το οικονομικό κλίμα ανέκαμψε τον Νοέμβριο του 2018 (101,8 μονάδες από 101 τον προηγούμενο μήνα), κυρίως λόγω της σημαντικής βελτίωσης της καταναλωτικής εμπιστοσύνης (-38,8 μονάδες από -38,3 τον προηγούμενο μήνα). Ωστόσο, οι αυξημένες φορολογικές υποχρεώσεις νοικοκυριών και επιχειρήσεων ανέκοψαν την ανοδική πορεία των καταθέσεων (-€346 εκατ. τον Οκτ 2018).

## Είναι αναστρέψιμη η δημογραφική κατάρρευση;



Μεταβολή πληθυσμού 1960 - 2017 (ΕΛΣΤΑΤ, 2017)

### Τομέας Μακροοικονομικής Ανάλυσης και Ευρωπαϊκής Πολιτικής

**Μιχάλης Μασουράκης**

Chief Economist

E: mmassourakis@sev.org.gr

T: +30 211 500 6104

**Μιχάλης Μητσόπουλος**

Senior Advisor

E: mmtsopoulos@sev.org.gr

T: +30 211 500 6157

**Θανάσης Πρίντσιπας**

Associate Advisor

E: printsipas@sev.org.gr

T: +30 211 500 6176

Οι απόψεις στην παρούσα έκθεση είναι των συγγραφέων και όχι απαραίτητα του ΣΕΒ. Ο ΣΕΒ δεν φέρει καμία ευθύνη για την ακρίβεια ή την πληρότητα των πληροφοριών που περιλαμβάνει η έκθεση.

Με την ευγενική χορηγία:



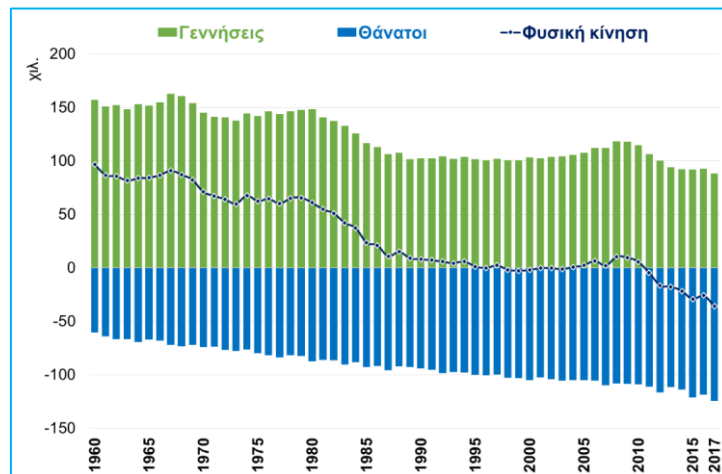


## Πληθυσμός, Μετανάστευση και Γονιμότητα

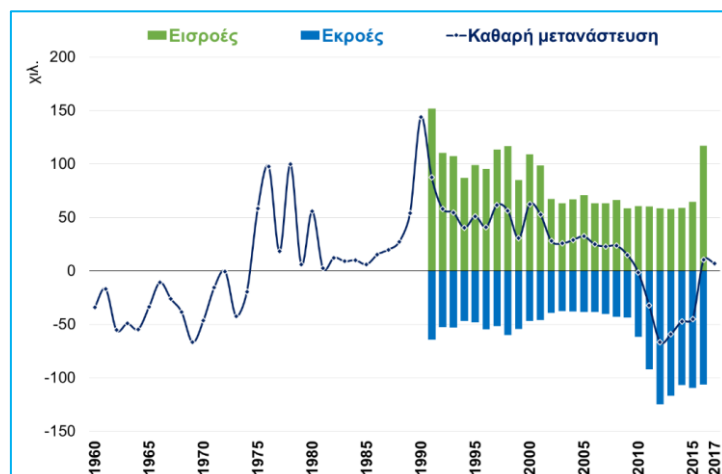
Ο πληθυσμός μιας χώρας μεταβάλλεται μέσω της φυσικής κίνησης του πληθυσμού (γεννήσεις-θάνατοι) και μέσω της καθαρής μετανάστευσης (εισροές-εκροές ατόμων, κυρίως για οικονομικούς λόγους). Πλέον πρόσφατα, οι μεταναστευτικές ροές επηρεάζονται και από το κύμα προσφύγων που προέκυψε λόγω γεωπολιτικών αναταράξεων στην ευρύτερη περιοχή, με τα μεγέθη να περιλαμβάνουν όσους ζουν σε προσωρινές εγκαταστάσεις μέχρι τελικής τακτοποίησης, οι οποίοι, όμως, συνήθως αναζητούν την τύχη τους εκτός Ελλάδος. Στο διάγραμμα της 1ης σελίδας και στα **Δ01** και **Δ02**, παρουσιάζονται οι μεταβολές αυτές τα τελευταία 60 χρόνια, που αποτυπώνουν με γλαφυρό τρόπο την οικονομική ιστορία της χώρας, με τον πληθυσμό να αυξάνεται συνεχώς και αδιαλείπτως από το 1960 και μέχρι το 2010, και να μειώνεται ακολούθως και μέχρι και σήμερα, με τις οικονομικές συνθήκες, τα μεταναστευτικά ρεύματα και την φυσική κίνηση του πληθυσμού να αλληλοεπηρεάζονται και να οδηγούν τις εξελίξεις. Σύμφωνα με τις προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ([2018 Ageing Report](#)), ο πληθυσμός της Ελλάδας από 10,8 εκατ. σήμερα, θα διαμορφωθεί σε 8,3 εκατ. το 2060. Σήμερα, το 14,4% του πληθυσμού είναι παιδιά 0-14 ετών, ενώ το 2060 θα είναι το 11,8% του πληθυσμού. Επίσης, ενώ σήμερα οι άνω των 80 ετών είναι το 6,6% του πληθυσμού, το 2060 θα είναι το 17,2% του πληθυσμού. Και ενώ σήμερα υπάρχουν 106,2 χιλ. άτομα άνω των 90 ετών, το 2060 θα έχουν γίνει 392,2 χιλ. άτομα (**Δ03**).

Η μετανάστευση Ελλήνων για εργασία στη Γερμανία, Βέλγιο, Αμερική, Καναδά και Αυστραλία και αλλού, τη δεκαετία του 1960 και μέχρι το 1975, και η μερική επιστροφή τους τα επόμενα χρόνια, σε συνδυασμό με την παλιννόστηση Ελλήνων που είχαν εγκατασταθεί στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης μετά τον Εμφύλιο, προκαλούν διακυμάνσεις στη φυσική αύξηση του πληθυσμού. Αυτό συμβαίνει, καθώς η έξοδος του εργατικού δυναμικού προφανώς εξασθενεί τις γεννήσεις, ενώ όσοι γυρίζουν στην Ελλάδα είναι κατά

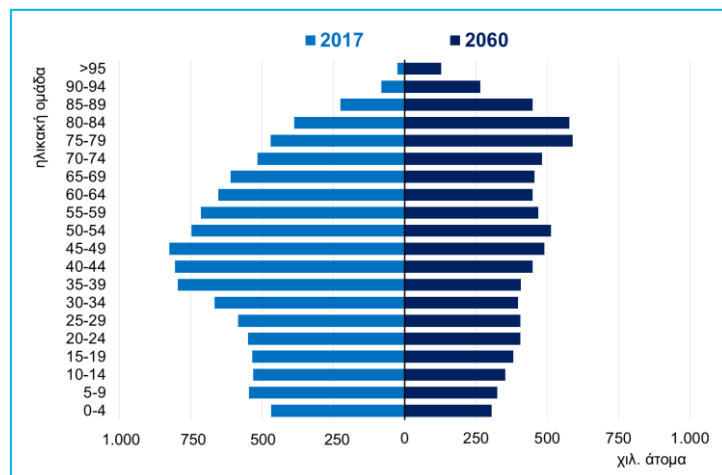
**Δ01: Φυσική κίνηση πληθυσμού 1960 - 2017**  
(ΕΛΣΤΑΤ, 2017)



**Δ02: Μεταναστευτική κίνηση 1960 - 2017**  
(ΕΛΣΤΑΤ, 2017)



**Δ03: Πληθυσμός κατά ηλικιακή ομάδα, 2017 και 2060**  
(Ευρωπαϊκή Επιτροπή [2018 Ageing Report](#) και Eurostat Population Projections)

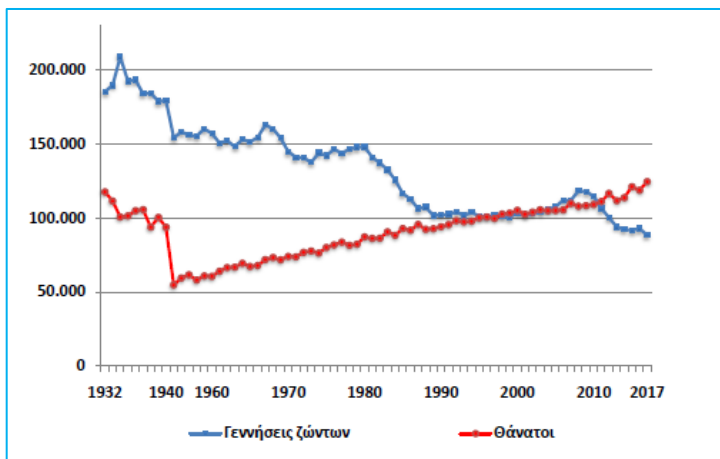




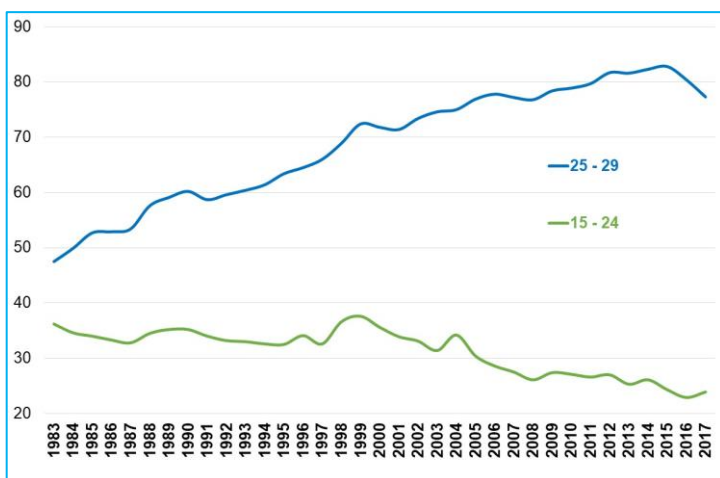
κανόνα ηλικιωμένοι, με τους θανάτους να συνεχίζουν να αυξάνονται γραμμικά.

Όσον αφορά στη φυσική κίνηση του πληθυσμού, τα στοιχεία γεννήσεων-θανάτων μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, αποτυπώνουν ανάγλυφα τη γήρανση του πληθυσμού (Δ04). Οι θάνατοι αυξάνονται σχεδόν γραμμικά καθ'όλη την περίοδο μέχρι σήμερα, με κάποια ελαφρά επιτάχυνση να παρατηρείται μετά το 2012-2013. Οι γεννήσεις υπερτερούν των θανάτων

**Δ04: Γεννήσεις και θάνατοι, 1932 - 2017**  
(Eurostat, 2017)



**Δ05: Ποσοστό συμμετοχής γυναικών στο εργατικό δυναμικό στις ηλικιακές ομάδες 15 – 24 και 25 – 29 ετών**  
(Eurostat, 2017)

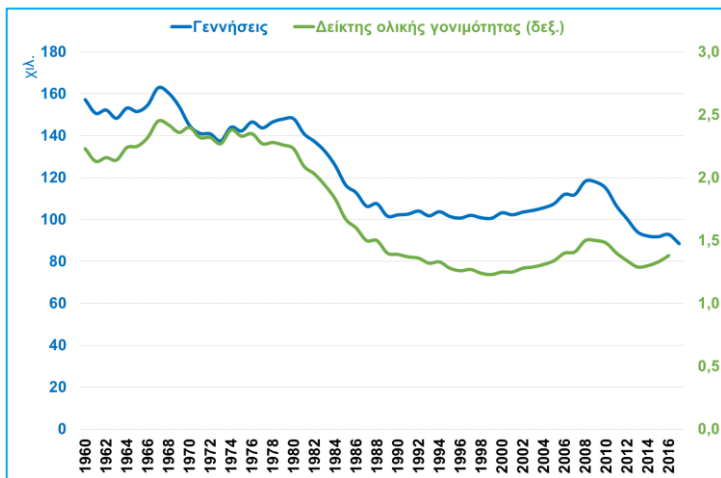


Καθ' όλη την περίοδο από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά, με τη διαφορά υπέρ των γεννήσεων να μειώνεται δραματικά, και να αντιστρέφεται το 2011 για πρώτη φορά (περισσότεροι θάνατοι από γεννήσεις). Το 2017, οι γεννήσεις ήταν κατά 35.948 λιγότερες από τους θανάτους, και μάλιστα το χάσμα υπέρ των θανάτων είναι καθολικό σε όλες τις περιοχές της χώρας, με μοναδική εξαίρεση το Νότιο Αιγαίο (Δωδεκάνησα, Κυκλάδες και κάποιοι νομοί της Κρήτης όπως Ηράκλειο και Ρέθυμνο), για λόγους που μάλλον σχετίζονται με την εισροή στις περιοχές αυτές νέων ανθρώπων που, λόγω της άνθησης του τουρισμού, μπορούν πιο εύκολα να βρουν δουλειά, να εγκατασταθούν και να κάνουν οικογένεια (εσωτερική μετανάστευση).

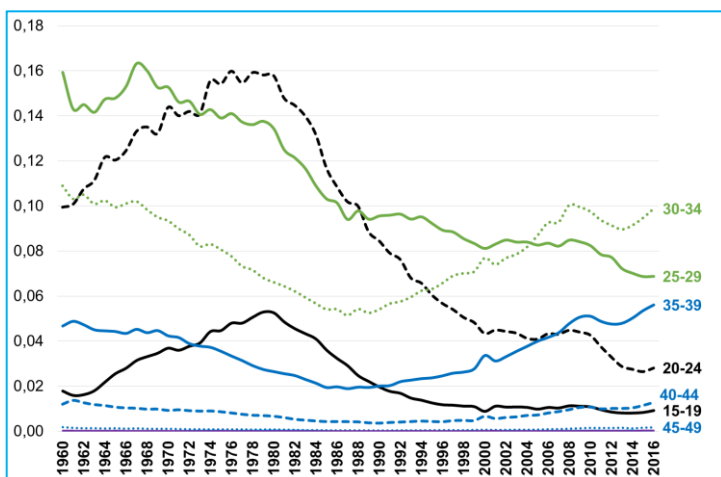
Οι γεννήσεις μειώνονται και αυτές σχεδόν γραμμικά (με κάποιες αναταράξεις) σε όλη την περίοδο, με σημαντικά ταχύτερη πτώση να παρατηρείται την δεκαετία 1980-1990. Τη δεκαετία του 1980, η μείωση των γεννήσεων επιταχύνεται δραματικά, καθώς η οικονομία καθλώνεται (μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης της παραγωγικότητας -0,3% μεταξύ 1980 και 1990), ενώ αλλάζει άρδην και το κοινωνικοπολιτικό προφίλ της χώρας, με τις γυναίκες να χειραφετούνται και να μπαίνουν στην αγορά εργασίας και στην εκπαίδευση χωρίς να παρέχονται οι αναγκαίες υποδομές και πολιτικές στήριξης του εργαζόμενου πλέον ζευγαριού με παιδιά. Στο διάγραμμα Δ05 είναι εμφανής η αύξηση των ποσοστών συμμετοχής των γυναικών ηλικίας 25-29 στο εργατικό δυναμικό, και η σχετική στασιμότητα στις ηλικίες 15-24. Σε συνδυασμό, μάλιστα, με στοιχεία γονιμότητας (Δ06 και Δ07) που δείχνουν την ταχεία μείωση των παιδιών ανά γυναίκα στις δύο αυτές ηλικιακές κατηγορίες από το 1980 και μετά, προκύπτει η αναζήτηση ευκαιριών, πέραν της πρώιμης τεκνοποίησης, στην αγορά εργασίας και την εκπαίδευση. Τα νέα νοικοκυριά υιοθετούν μαζικά το πρότυπο της μικρότερης οικογένειας, με μεγαλύτερη ένταση απ' ό,τι στο παρελθόν. **Σημειώνεται ότι από 2,2 παιδιά ανά γυναίκα το 1980, το ποσοστό γεννήσεων πέφτει με καταγιγιστικό τρόπο στο 1,4 το 1990, με το ναδίρ να διαμορφώνεται σε 1,2 το 1999.**



**Δ06: Γεννήσεις και δείκτης ολικής γονιμότητας**  
(Eurostat και ΕΛΣΤΑΤ, 2017)



**Δ07: Δείκτες γονιμότητας κατά ηλικιακή ομάδα**  
(Eurostat, 2016)



Την παρτίδα διασώζει η κατάρρευση του Ανατολικού Μπλοκ το 1990, που δημιουργεί το πρώτο μεγάλο κύμα μετανάστευσης από τις γειτονικές, κυρίως, και όχι μόνο, χώρες προς την Ελλάδα, με τον εισαγόμενο γυναικείο πληθυσμό (κατά κανόνα σε ηλικίες υψηλής γονιμότητας) να αντισταθμίζει τις πτωτικές τάσεις στις γεννήσεις που επικρατούσαν μέχρι τότε στις Ελληνίδες. Η εισροή οικονομικών μεταναστών ανακόπτει την πτωτική πορεία των γεννήσεων σταθεροποιώντας τη φυσική κίνηση του πληθυσμού που έχει, όμως, ήδη αγγίξει το μηδέν, καθώς οι θάνατοι συνεχίζονται με την ίδια γραμμική τάση του παρελθόντος.

Κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, και προσαρμογής με μεγάλη ύφεση (2008-2012), οι γεννήσεις αρχίζουν και πάλι να μειώνονται, όχι μόνο λόγω της αύξησης της ανεργίας, της μείωσης των εισοδημάτων και της τεράστιας απομείωσης της αξίας κινητών και ακινήτων περιουσιακών στοιχείων, αλλά και λόγω της μετανάστευσης Ελλήνων στο εξωτερικό και τη μερική επιστροφή ξένων μεταναστών στις πατρίδες τους λόγω της κρίσης.

Την περίοδο μετά το 1990, και μέχρι το ξέσπασμα της κρίσης, παρατηρείται μια σταθεροποίηση στις γεννήσεις (1990-2000), ενώ με την είσοδο της χώρας στην Ευρωζώνη από τις αρχές του 2000, αρχίζουν οι γεννήσεις και πάλι να αυξάνονται (με τη συνδρομή και των μεγάλων μεταναστευτικών ρευμάτων). Είναι μια περίοδος που χαρακτηρίζεται από εξαιρετικά υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, βασισμένους, όμως, στο φθινό εργατικό δυναμικό των μεταναστών και σε δανεικά, που χρηματοδοτούσαν όλο και μεγαλύτερα δημοσιονομικά ελλείμματα, και αυξήσεις μισθών πολύ πάνω από την παραγωγικότητα της οικονομίας, δημιουργώντας όλα μαζί την ευημερία της «χρυσής» δεκαετίας. Να υπενθυμίσουμε τα γεγονότα: η Ελλάδα στην Ευρωζώνη, η Κύπρος στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η Αθήνα διοργανώνει με επιτυχία τους Ολυμπιακούς Αγώνες, εμβληματικά έργα υποδομών όπως το αεροδρόμιο Ελευθέριος Βενιζέλος, η Γέφυρα Ρίο-Αντίρριο, το Μετρό της Αθήνας, η Αττική Οδός, κ.ο.κ.), χωρίς να ξεχνάμε ότι και πολλοί Έλληνες αγόρασαν σπίτι και αυτοκίνητο, και επένδυσαν στο χρηματιστήριο, την περίοδο αυτή.





Η ευημερία αυτή αποδεικνύεται, όμως, προσωρινή, καθώς η χώρα εισέρχεται στη μεγαλύτερη ύφεση της ιστορίας της σε καιρό ειρήνης, μετά το ξέσπασμα της κρίσης δημοσίου χρέους το 2010, και της προσαρμογής που ακολούθησε την διάσωση της ελληνικής οικονομίας από την ανοιχτή πτώχευση, με λεφτά των Ευρωπαϊκών εταίρων μας. Σημειώνεται ότι η ελληνική κρίση είναι ένα παρακλάδι της μεγάλης παγκόσμιας χρηματοοικονομικής κρίσης και ύφεσης, που ξεκίνησε το 2007-2008 με την κατάρρευση της αγοράς στεγαστικών δανείων υψηλού κινδύνου των ΗΠΑ, και της αγοράς ομολόγων που ήταν καλυμμένα με τέτοιου είδους δάνεια, και την χρεοκοπία της Lehman Brothers τον Σεπτέμβριο του 2008. Σημειώνεται, πάντως, ότι στην Ελλάδα η κρίση προήλθε από το δημοσιονομικό εκτροχιασμό και τη συσσώρευση χρέους που δεν μπορούσε να εξυπηρετηθεί, καθώς οι αγορές, επηρεασμένες και από την παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση, συνειδητοποίησαν ότι τα δανεικά στην Ελλάδα πήγαιναν στην κατανάλωση, και η αποπληρωμή τους ήταν μάλλον επισφαλής.

---

Στην Ελλάδα, αλλά και στον υπόλοιπο αναπτυσσόμενο κόσμο, παρατηρείται πτώση του ποσοστού ολικής γονιμότητας από το υψηλό επίπεδο του 2008. Στην Ελλάδα, το 2008 το ποσοστό ολικής γονιμότητας φθάνει το 1,5 παιδιά ανά γυναίκα και, έκτοτε, μειώνεται προς το 1,3 το 2013 και ανακάμπτει προς το 1,4 το 2016. Σημειώνεται ότι η πτώση στην Ελλάδα είναι μεγαλύτερη απ' ό,τι στην Ισπανία και την Ιταλία, που δεν επλήγησαν από την κρίση τόσο πολύ όσο η Ελλάδα.

---

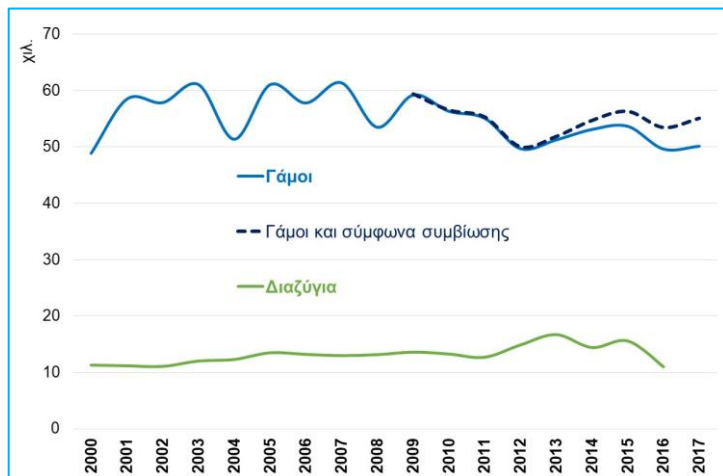
Κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, και προσαρμογής με μεγάλη ύφεση (2008-2012), οι γεννήσεις αρχίζουν και πάλι να μειώνονται, όχι μόνο λόγω της αύξησης της ανεργίας, της μείωσης των εισοδημάτων και της τεράστιας απομείωσης της αξίας κινητών και ακινήτων περιουσιακών στοιχείων, αλλά και λόγω της μετανάστευσης Ελλήνων στο εξωτερικό και τη μερική επιστροφή ξένων μεταναστών στις πατρίδες τους λόγω της κρίσης. Η μείωση των γεννήσεων κάπως ανακόπτεται από το 2013 και μετά, όταν η οικονομία αρχίζει σταδιακά να ανακάμπτει, χωρίς, όμως, να επιστρέφουν οι γεννήσεις στα προ κρίσης επίπεδα. Έχει ιδιαίτερη σημασία να αναφερθεί ότι τη δεκαετία του 2010 και μετά, οι μειώσεις των γεννήσεων προέρχονται και από τις Ελληνίδες (-13%) και από τις αλλοδαπές μητέρες (-35%), με την επιτάχυνση στις αλλοδαπές να οφείλεται μάλλον στο γεγονός ότι αργά ή γρήγορα οι μετανάστες υιοθετούν τις τάσεις που επικρατούν στον γενικότερο πληθυσμό (μικρότερα μεγέθη οικογένειας διαχρονικά), πέραν της επίπτωσης της ύφεσης, στη μετανάστευση των ξένων που δεν μπορούσαν να βρουν δουλειά στην Ελλάδα.

Στο πλαίσιο αυτό, η μεγάλη ύφεση είχε σημαντικές επιπτώσεις και στα δημογραφικά της χώρας, όπως αποτυπώνονται στο ποσοστό ολικής γονιμότητας, που ορίζεται ως το ποσοστό των γυναικών σε γόνιμη ηλικία. Αυτό μπορεί να υπολογίζεται κατά συγκεκριμένη ηλικιακή κατηγορία ή σε ολικό επίπεδο. Το ποσοστό ολικής γονιμότητας υπολογίζεται ως ο συνολικός αριθμός παιδιών που θα γεννούσε κάθε γυναίκα σε όλη την περίοδο γονιμότητας της ζωής της, σύμφωνα με το παρατηρούμενο ποσοστό γονιμότητας κατά ηλικιακό επίπεδο. Στην ουσία, είναι το άθροισμα των ποσοστών γονιμότητας κατά ηλικιακό επίπεδο. Το ποσοστό ολικής γονιμότητας επηρεάζεται ως είναι φυσικό, από τις αποφάσεις των γυναικών ως προς την χρονική στιγμή που θα φέρουν στον κόσμο παιδιά.

Σε περιόδους ύφεσης ή οικονομικών δυσκολιών, οι αποφάσεις των ανθρώπων να φτιάξουν οικογένεια μετατίθενται στο μέλλον. Η απώλεια της εργασίας, σε συνδυασμό με την ελλιπή στήριξη του ανέργου από το κοινωνικό κράτος, και την αδυναμία εξεύρεσης νέας δουλειάς, και τυχόν αδυναμία εξυπηρέτησης ενός στεγαστικού δανείου, μπορεί να οδηγήσει ένα ζευγάρι



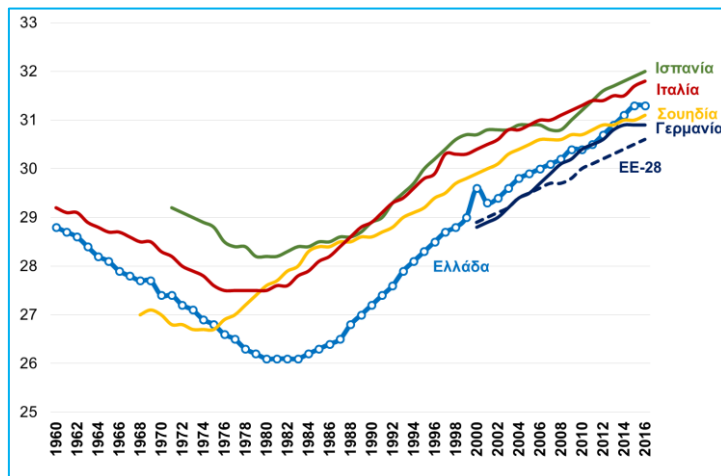
**Δ08: Γάμοι και διαζύγια**  
(ΕΛΣΤΑΤ, 2017)



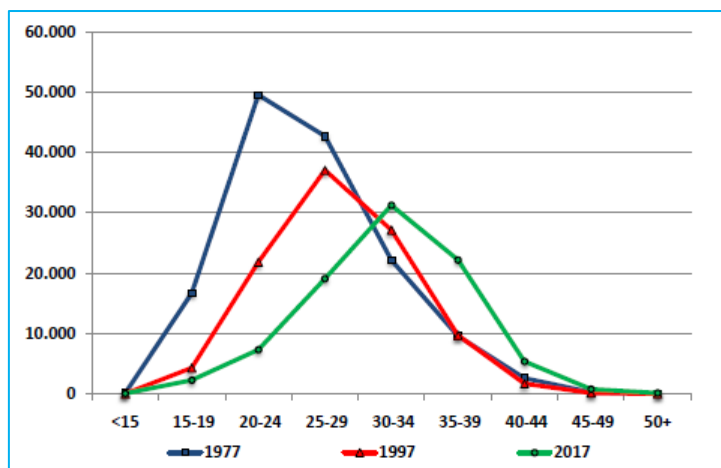
που δεν έχει παιδιά να καθυστερήσει το πρώτο παιδί, ή όσους έχουν ήδη ένα παιδί να μην προχωρήσουν άμεσα στο δεύτερο παιδί.

Σήμερα, στην Ελλάδα του 2017, γεννιούνται 45.686 αγόρια και 42.867 κορίτσια, συνολικά 88.553, ενώ φεύγουν από τη ζωή 63.168 άνδρες και 61.333 γυναίκες, συνολικά 124.501. Γίνονται 50.138 γάμοι (24.975 θρησκευτικοί, 25.163 πολιτικοί) και συνάπτονται 4.921 σύμφωνα συμβίωσης, ενώ βγαίνουν και 15.000 περίπου διαζύγια (μ.ο. 2012-2015), με τον λόγο διαζυγίων προς γάμους και σύμφωνα συμβίωσης να διαμορφώνεται σε 29% το 2012-2015, από κοντά στο 20% στις αρχές της δεκαετίας του 2000. Τα διαζύγια είχαν αρχίσει να αυξάνονται σταδιακά από 11.000 σε 12.000 σε 13.000 σε μια περίοδο 12ετίας μέχρι το 2011, με τους αριθμούς να εκτινάσσονται τα επόμενα χρόνια φτάνοντας τα 17.000 διαζύγια το 2013 και αποκλιμακούμενα έκτοτε, αλλά σε πολύ υψηλότερα επίπεδα σε σχέση με την τάση (Δ08). Παρατηρήθηκε, επίσης, σημαντική πτώση των γάμων και συμφώνων συμβίωσης από το 2009 και μετά, σε σχέση με τα προ κρίσης επίπεδα, από 60.000 περίπου ετησίως την περίοδο 2000-2009 σε περίπου 55.000 το 2017. Ενδιαφέρον, επίσης, παρουσιάζει η ταχύτερη αύξηση των συμφώνων συμβίωσης από τους γάμους από το 2009 που θεσμοθετήθηκαν και μετά, με τα σύμφωνα συμβίωσης να ανέρχονται σε 4.921 και τους γάμους σε 50.138 το 2017.

**Δ09: Μέση ηλικία της μητέρας κατά τη γέννηση**  
(Eurostat, 2016)



**Δ10: Γεννήσεις κατά ομάδες ηλικιών της μητέρας για τα έτη 1977 – 1997 και 2017**  
(ΕΛΣΤΑΤ, 2017)



Η μέση ηλικία της μητέρας αυξάνει, επίσης, διαχρονικά (Δ09), καθώς περισσότεροι άνθρωποι παραμένουν ανύπαντροι και χωρίς παιδιά για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα απ' ό,τι στο παρελθόν, και αναβάλλουν την απόφαση για τη δημιουργία οικογένειας. Η αναβολή της τεκνοποίησης εμφανίζεται στο Δ10, που δείχνει τις γεννήσεις κατά ομάδες ηλικιών της μητέρας για τα έτη 1977, 1997 και 2017, όπου, διαχρονικά, οι σχετικές κατανομές μετατοπίζονται όχι μόνο προς τα κάτω (λιγότερες γεννήσεις σε κάθε ηλικιακή ομάδα), αλλά και προς τα δεξιά (περισσότερες γεννήσεις σε μεγαλύτερες ηλικιακά ομάδες). Είναι ενδεικτικό ότι οι γεννήσεις στις ηλικίες άνω των 35 ετών έχουν



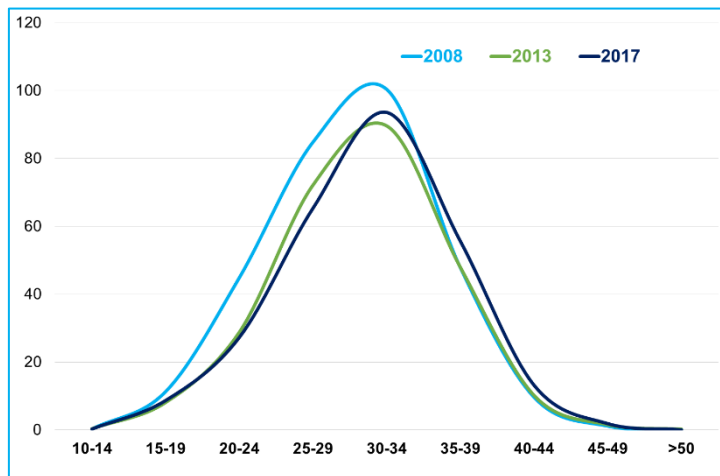
υπερδιπλασιαστεί τα τελευταία 40 χρόνια. Επίσης, στον πίνακα **Δ11** (στοιχεία ΕΛΣΤΑΤ), φαίνεται ότι τα τελευταία 40 χρόνια έχουν πέσει κατακόρυφα οι γεννήσεις στο σύνολο σε μητέρες εφηβικής ηλικίας 15-19 ετών (2,6% το 2017 έναντι 11,6% το 1997), ενώ για άλλους λόγους έχουν αυξηθεί οι γεννήσεις σε μητέρες άνω των 40 ετών (7,2% το 2017 έναντι 2% το 1997).

Συνεπώς, σε περιόδους οικονομικών δυσκολιών, παρατηρείται μια πτώση της ολικής γονιμότητας και μια συνακόλουθη αύξηση της ηλικίας των γυναικών που γεννούν για πρώτη φορά. Έτσι, η ηλικία των γυναικών που τεκνοποιούν για πρώτη φορά από 28,8 έτη το 2008 αυξάνεται σε 29,9 έτη το 2013 και 30,3 έτη το 2016, ενώ η ηλικία των γυναικών που τεκνοποιούν για δεύτερη φορά, από 31,4 έτη το 2010, αυξάνεται σε 31,9 έτη το 2013 και 32,3 έτη το 2016. Σημειώνεται, εν προκειμένω, ότι η μέση ηλικία των γυναικών κατά την τεκνοποίηση το 1980 ήταν 26,1 έτη, το 1990 27,2 έτη, το 2000 29,6 έτη και το 2017 31,4 έτη (**Δ09**). Στα διαγράμματα **Δ12**, **Δ13**, **Δ14** παρουσιάζονται, επίσης, δείκτες γονιμότητας κατά ηλικία πριν την κρίση (2008), στο ύψιστο σημείο της ύφεσης (2014) και το 2017 (το πρώτο έτος της ανάκαμψης), καθώς και ο πληθυσμός των γυναικών και οι αναλογούσες γεννήσεις σε κάθε σχετική ηλικιακή ομάδα. Όπως φαίνεται οι καμπύλες

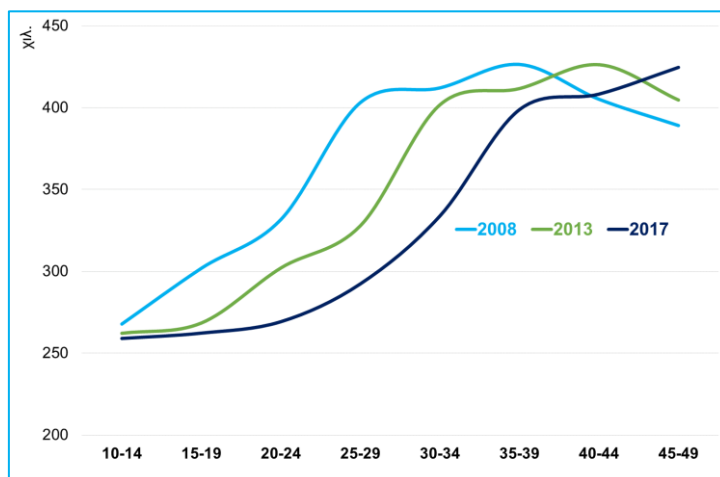
**Δ11: Γεννήσεις κατά ομάδες ηλικιών της μητέρας για τα έτη 1977 – 1987 – 1997 – 2007 – 2017**  
(ΕΛΣΤΑΤ, 2017)

ΟΜΑΔΕΣ ΗΛΙΚΙΩΝ	1977	1987	1997	2007	2017
<15	143	60	59	76	75
15-19	16.695	10.859	4.325	3.129	2.279
20-24	49.507	37.149	21.841	14.592	7.344
25-29	42.690	33.173	37.052	33.216	19.106
30-34	22.156	17.452	27.148	38.254	31.236
35-39	9.606	6.179	9.721	18.731	22.184
40-44	2.620	1.334	1.704	3.515	5.385
45-49	267	121	162	361	795
50+	23	22	26	52	148
Αγνώστου ηλικίας	32	43	0	0	1
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	<b>143.739</b>	<b>106.392</b>	<b>102.038</b>	<b>111.926</b>	<b>88.553</b>

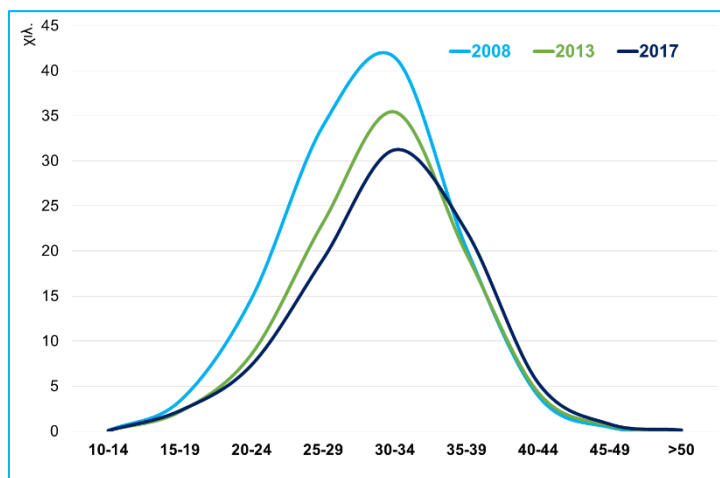
**Δ12: Δείκτες γονιμότητας κατά ηλικία**  
(Eurostat και ΕΛΣΤΑΤ, 2017)



**Δ13: Πληθυσμός γυναικών κατά ηλικία**  
(Eurostat και ΕΛΣΤΑΤ, 2017)



**Δ14: Γεννήσεις κατά ηλικία μητέρας**  
(Eurostat και ΕΛΣΤΑΤ, 2017)





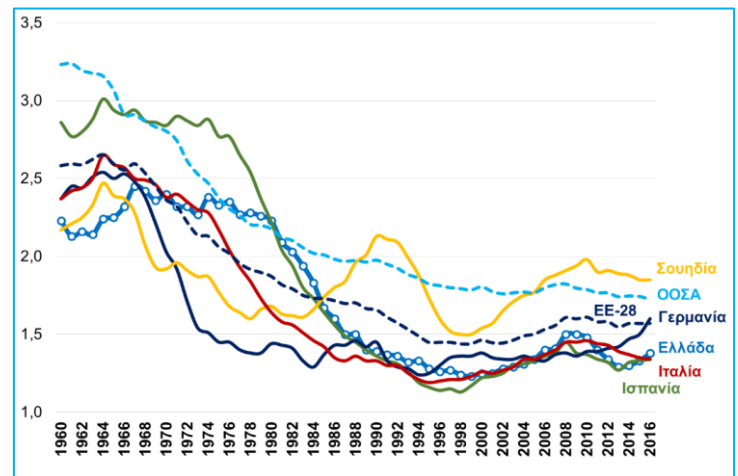
γονιμότητας μετακινούνται προς τα κάτω και δεξιά, αποτυπώνοντας την τάση μείωσης των γεννήσεων ανά γυναίκα, παρά τη μείωση του πληθυσμού των γυναικών, σε κάθε ηλικιακή ομάδα, σε όλες τις ομάδες και ιδίως στις ηλικίες 20-24, 25-29 και 30-34, που είναι και οι πιο γόνιμες ηλικίες. Οι διαφορές αυτές στον πληθυσμό των γυναικών στις ανωτέρω κατηγορίες ηλικίας υψηλής γονιμότητας εξομαλύνονται στις ηλικίες μετά τα 35, καθώς οι νέες στις ηλικίες πριν τα 35 μειώνονται δραστικά λόγω μετανάστευσης στο εξωτερικό. Οι γεννήσεις μειώνονται πολύ περισσότερο απ' ό,τι οι γυναίκες στον πληθυσμό της κάθε ηλικιακής κατηγορίας, οδηγώντας σε μείωση της γονιμότητας, που δεν είναι, όμως, τόσο μεγάλη όσο θα ήταν εάν οι γυναίκες στις ηλικίες αυτές είχαν παραμείνει στα ίδια επίπεδα.

Τέλος, στο **Δ07**, παρουσιάζονται τα ποσοστά γονιμότητας κατά ηλικιακό επίπεδο από το 1960 και μετά στην Ελλάδα. Στο διάγραμμα αποτυπώνεται η μεγάλη πτώση στις νεαρές ηλικίες από το 1980 και έκτοτε, με τη μεγαλύτερη πτώση να σημειώνεται στις ηλικίες 20-24, και έντονη αλλά μικρότερη πτώση στις ηλικίες 15-19 και 25-29. Επίσης, από το 1990 και μετά, ενώ εξακολουθεί η πτωτική πορεία στις νεαρότερες ηλικίες, τα ποσοστά γονιμότητας στις μεγαλύτερες ηλικίες (30-34 και 35-39) αρχίζουν να αυξάνουν, σε αρμονία με την τάση τεκνοποίηση σε μεγαλύτερες ηλικίες.

**Στην Ελλάδα το 1980, η κάθε γυναίκα είχε 2,3 παιδιά, ενώ μια δεκαετία αργότερα μόλις 1,4 παιδιά, ποσοστό που διατηρείται αναλλοίωτο έκτοτε και μέχρι σήμερα, παρά την ελαφρά αύξηση του τη δεκαετία του 2000 (λόγω της ευημερίας), και την ελαφρά μείωση του τη δεκαετία του 2010 (λόγω της κρίσης και της ύφεσης).**

**Δ15: Δείκτες ολικής γονιμότητας**

(Eurostat, ΟΟΣΑ, Παγκόσμια Τράπεζα και ΕΛΣΤΑΤ, 2016)



Στην Ελλάδα, αλλά και στον υπόλοιπο αναπτυσσόμενο κόσμο, παρατηρείται πτώση του ποσοστού ολικής γονιμότητας από το υψηλό επίπεδο του 2008. Στην Ελλάδα, το 2008 το ποσοστό ολικής γονιμότητας φθάνει το 1,5 παιδιά ανά γυναίκα και, έκτοτε, μειώνεται προς το 1,3 το 2013 και ανακάμπτει προς το 1,4 το 2016 (**Δ15**). Σημειώνεται ότι η πτώση στην Ελλάδα είναι μεγαλύτερη απ' ό,τι στην Ισπανία και την Ιταλία, που δεν επλήγησαν από την κρίση τόσο πολύ όσο η Ελλάδα. Και σε χώρες όπως η Γερμανία, καταγράφεται συνεχής αύξηση του ποσοστού ολικής γονιμότητας, κάτι που δεν συμβαίνει στους μέσους όρους της ΕΕ-28 και του ΟΟΣΑ. Τέλος, ακόμη και η Σουηδία εμφανίζει κάποια κόπωση από το 2010 και μετά, αν και το ποσοστό ολικής γονιμότητας στη Σουηδία είναι το 2016 στο 1,9 παιδιά ανά γυναίκα έναντι 1,5 στη Γερμανία, 1,7 στον ΟΟΣΑ και 1,6 στην ΕΕ-28. Στο **Δ15** παρουσιάζονται στοιχεία που δείχνουν την εξέλιξη του ποσοστού ολικής γονιμότητας από το 1960 και μετά, με την πτώση στην Ελλάδα, αλλά και την Ισπανία, μεταξύ 1980 και 1990 να είναι μάλλον δριμεία, και πολύ πιο οξεία από άλλες αναπτυσσόμενες χώρες. Σημειώνεται ότι στην Ελλάδα το 1980, η κάθε γυναίκα είχε 2,3 παιδιά, ενώ μια δεκαετία αργότερα μόλις 1,4 παιδιά, ποσοστό που διατηρείται αναλλοίωτο έκτοτε και μέχρι σήμερα, παρά την ελαφρά αύξηση του τη δεκαετία του 2000 (λόγω της ευημερίας), και την ελαφρά μείωση του τη δεκαετία του 2010 (λόγω της κρίσης και της ύφεσης).





## Οικονομικές εξελίξεις

**ΑΕΠ:** Σύμφωνα με τα προσωρινά στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, το ΑΕΠ αυξήθηκε κατά +2,1% το 3<sup>ο</sup> τρίμηνο του 2018, έναντι +2,5% και +1,7% το 1<sup>ο</sup> και το 2<sup>ο</sup> τρίμηνο του 2018 αντίστοιχα και +1,5% στο σύνολο του 2017. Η ανάπτυξη της οικονομίας κατά το 3<sup>ο</sup> τρίμηνο του 2018 είναι αποτέλεσμα κυρίως της αύξησης των εξαγωγών αγαθών (+7,9%) και υπηρεσιών (+8,0%), καθώς και της περαιτέρω ενίσχυσης της ιδιωτικής κατανάλωσης (+0,7%). Αντίθετα, οι συνολικές επενδύσεις σε πάγια εμφανίζουν πτώση -23,2%, η οποία οφείλεται κυρίως στην επίδραση βάσης μετά τη μεγάλη αύξηση το αντίστοιχο τρίμηνο του 2017, ιδίως σε κατασκευές πλην κατοικιών (+26,1% στο σύνολο των επενδύσεων

σε πάγια και +89,4% σε κατασκευές πλην κατοικιών). Αντίθετα, η εικόνα των επενδύσεων στις υπόλοιπες κατηγορίες παγίων είναι θετική. Αναλυτικότερα, οι επενδύσεις σε κατοικίες αυξήθηκαν κατά +20,8%, σε αγροτικά προϊόντα κατά +5,7%, σε μεταφορικό εξοπλισμό κατά +154,5%, σε εξοπλισμό ΤΠΕ κατά +16,5% και σε μηχανήματα κατά +18,4% (**Δ16** και **Δ17**). Την ίδια ώρα η δημόσια κατανάλωση μειώθηκε κατά -4,1%, επιπλέον μείωσης -0,6% και -4,3% το 1<sup>ο</sup> και το 2<sup>ο</sup> τρίμηνο του 2018 αντίστοιχα και -0,4% στο σύνολο του 2017, αποτυπώνοντας τις προσπάθειες επίτευξης των δημοσιονομικών στόχων.

Πιο αναλυτικά, σύμφωνα με τα εποχικά διορθωμένα στοιχεία, η αύξηση του ΑΕΠ κατά +2,2% το 3<sup>ο</sup> τρίμηνο του 2018 προήλθε από την ιδιωτική κατανάλωση κατά +0,5 π.μ. και τις εξαγωγές κατά +2,5 π.μ., ενώ η δημόσια κατανάλωση και οι εισαγωγές συνέβαλαν

### Δ16: Συνιστώσες του ΑΕΠ από την πλευρά της ζήτησης (ΕΛΣΤΑΤ, Τριμηνιαίοι Εθνικοί Λογαριασμοί Q3 2018 και Eurostat)

Ετήσια % μεταβολή, τιμές 2010, με εποχ. διόρθωση	2016	2017	2018 Q1	2018 Q2	2018 Q3	Ιαν-Σεπ 2018	Πρόβλεψη 2018*
<b>ΑΕΠ</b>	<b>-0,2%</b>	<b>1,5%</b>	<b>2,5%</b>	<b>1,7%</b>	<b>2,2%</b>	<b>2,1%</b>	<b>2,1%</b>
<b>Τελική καταναλωτική δαπάνη</b>	<b>-0,2%</b>	<b>0,5%</b>	<b>0,1%</b>	<b>0,6%</b>	<b>-0,3%</b>	<b>0,1%</b>	
Ιδιωτική κατανάλωση	0,0%	0,9%	0,5%	1,3%	0,7%	0,8%	1,0%
Δημόσια κατανάλωση	-0,7%	-0,4%	-0,6%	-4,3%	-4,1%	-3,0%	0,2%
<b>Επενδύσεις</b>	<b>6,1%</b>	<b>10,0%</b>	<b>-22,9%</b>	<b>-1,9%</b>	<b>42,2%</b>	<b>1,5%</b>	
Επενδύσεις σε πάγια	4,7%	9,1%	-8,8%	19,2%	-23,2%	-6,2%	0,8%
<b>Επενδύσεις εξαιρουμένων των εισαγωγών πλοίων**</b>	<b>4,2%</b>	<b>5,1%</b>	<b>-8,0%</b>	<b>13,7%</b>	<b>31,2%</b>	<b>11,3%</b>	
Επενδύσεις σε πάγια εξαιρουμένων των εισαγωγών πλοίων**	2,9%	4,6%	15,7%	42,5%	-31,1%	2,0%	
<b>Εξαγωγές</b>	<b>-1,8%</b>	<b>6,8%</b>	<b>8,1%</b>	<b>9,2%</b>	<b>7,6%</b>	<b>8,3%</b>	<b>7,5%</b>
Αγαθά	3,7%	5,7%	11,0%	7,0%	7,9%	8,6%	
Υπηρεσίες	-7,7%	8,0%	4,8%	12,2%	8,0%	8,3%	
<b>Εισαγωγές</b>	<b>0,3%</b>	<b>7,1%</b>	<b>-7,5%</b>	<b>2,7%</b>	<b>15,0%</b>	<b>3,1%</b>	<b>3,4%</b>
Αγαθά	2,9%	6,7%	-11,3%	-0,1%	15,0%	0,6%	
Υπηρεσίες	-10,8%	9,0%	11,8%	16,0%	16,0%	14,6%	
<b>Εισαγωγές χωρίς πλοία**</b>	<b>-0,5%</b>	<b>5,4%</b>	<b>-1,0%</b>	<b>7,8%</b>	<b>11,7%</b>	<b>6,2%</b>	
Αγαθά χωρίς πλοία**	2,1%	4,7%	-3,9%	6,0%	11,0%	4,3%	

Συμβολή στη μεταβολή του ΑΕΠ	2016	2017	2018 Q1	2018 Q2	2018 Q3	Ιαν-Σεπ 2018
<b>ΑΕΠ</b>	<b>-0,2%</b>	<b>1,5%</b>	<b>2,5%</b>	<b>1,7%</b>	<b>2,2%</b>	<b>2,1%</b>
<b>Τελική καταναλωτική δαπάνη</b>	<b>-0,2%</b>	<b>0,5%</b>	<b>0,1%</b>	<b>0,5%</b>	<b>-0,3%</b>	<b>0,1%</b>
Ιδιωτική κατανάλωση	0,0%	0,6%	0,3%	0,9%	0,5%	0,6%
Δημόσια κατανάλωση	-0,2%	-0,1%	-0,1%	-0,9%	-0,9%	-0,7%
<b>Επενδύσεις</b>	<b>0,6%</b>	<b>1,3%</b>	<b>-3,0%</b>	<b>-0,3%</b>	<b>5,1%</b>	<b>0,6%</b>
Επενδύσεις σε πάγια	0,5%	1,1%	-1,1%	2,1%	-3,3%	-0,8%
<b>Επενδύσεις εξαιρουμένων των εισαγωγών πλοίων**</b>	<b>0,5%</b>	<b>1,2%</b>	<b>-0,6%</b>	<b>1,4%</b>	<b>4,0%</b>	<b>1,6%</b>
Επενδύσεις σε πάγια εξαιρουμένων των εισαγωγών πλοίων**	0,3%	0,5%	1,4%	3,7%	-4,4%	0,2%
<b>Εξαγωγές</b>	<b>-0,6%</b>	<b>2,1%</b>	<b>2,5%</b>	<b>2,9%</b>	<b>2,5%</b>	<b>2,6%</b>
Αγαθά	0,6%	1,0%	1,9%	1,2%	1,4%	1,5%
Υπηρεσίες	-1,1%	1,1%	0,7%	1,7%	1,2%	1,2%
<b>Εισαγωγές</b>	<b>-0,1%</b>	<b>-2,3%</b>	<b>2,8%</b>	<b>-0,9%</b>	<b>-5,0%</b>	<b>-1,1%</b>
Αγαθά	-0,8%	-1,8%	3,6%	0,0%	-4,1%	-0,2%
Υπηρεσίες	0,7%	-0,5%	-0,7%	-0,9%	-0,9%	-0,8%
<b>Εισαγωγές χωρίς πλοία**</b>	<b>0,2%</b>	<b>-1,7%</b>	<b>0,3%</b>	<b>-2,6%</b>	<b>-3,9%</b>	<b>-2,1%</b>
Αγαθά χωρίς πλοία**	-0,5%	-1,2%	1,1%	-1,6%	-3,0%	-1,2%

\* Υπουργείο Οικονομικών, [Κρατικός Προϋπολογισμός 2019](#)

\*\* Εκτίμηση ΣΕΒ με βάση τα στοιχεία διεθνούς εμπορίου αγαθών της ΕΛΣΤΑΤ και της EUROSTAT.


**Δ17: Επενδύσεις κατά κατηγορία (ΕΛΣΤΑΤ, Τριμηνιαίοι Εθνικοί Λογαριασμοί Q3 2018 και Eurostat)**

Ετήσια % μεταβολή, τιμές 2010, με εποχ. διόρθωση	2016	2017	2018 Q1	2018 Q2	2018 Q3	Ιαν-Σεπ 2018
<b>Σύνολο επενδύσεων σε πάγια</b>	<b>4,7%</b>	<b>9,1%</b>	<b>-8,8%</b>	<b>19,2%</b>	<b>-23,2%</b>	<b>-6,2%</b>
Κατοικίες	-12,6%	-5,5%	11,1%	5,4%	20,8%	12,3%
Λοιπές κατασκευές	37,9%	1,2%	9,4%	53,2%	-49,1%	-15,6%
Αγροτικά προϊόντα	4,3%	19,4%	2,8%	3,7%	5,7%	4,3%
Μεταφορικός εξοπλισμός*	-5,6%	50,9%	-55,3%	-44,5%	154,5%	-22,3%
Εξοπλισμός ΤΠΕ	-31,2%	6,6%	25,5%	15,8%	16,5%	19,0%
Μηχανολογικός εξοπλισμός*	-7,2%	6,2%	22,1%	20,8%	18,4%	20,4%
Λοιπά προϊόντα	-3,7%	-1,0%	-1,4%	-0,5%	0,2%	-0,6%
Σύνολο εκτός πλοίων**	3,0%	4,6%	15,7%	42,5%	-31,1%	2,0%

€ εκατ. σε τρέχουσες τιμές με εποχ. διόρθωση	2016	2017	2018 Q1	2018 Q2	2018 Q3	Ιαν-Σεπ 2018
<b>Σύνολο επενδύσεων σε πάγια</b>	<b>21.284,4</b>	<b>23.243,0</b>	<b>4.201,0</b>	<b>5.811,8</b>	<b>5.023,5</b>	<b>15.036,3</b>
Κατοικίες	1.127,1	1.047,5	297,7	296,0	299,7	893,4
Λοιπές κατασκευές	8.447,0	8.545,5	875,9	2.360,6	1.444,5	4.681,0
Αγροτικά προϊόντα	78,9	94,3	17,6	20,7	27,4	65,7
Μεταφορικός εξοπλισμός	3.068,4	4.639,9	709,9	726,7	813,0	2.249,6
Εξοπλισμός ΤΠΕ	1.320,5	1.397,6	383,4	359,9	395,9	1.139,2
Μηχανολογικός εξοπλισμός	4.197,1	4.479,4	1.210,5	1.275,8	1.222,2	3.708,5
Λοιπά προϊόντα	3.045,4	3.038,8	706,1	772,1	820,7	2.298,9
Εισαγωγές πλοίων	1.941,4	3.090,5	394,9	238,8	589,5	1.223,1
Επενδύσεις σε πάγια εξαιρουμένων των εισαγωγών πλοίων**	19.343,0	20.152,5	3.806,1	5.573,0	4.434,0	13.813,2
Ετήσια % μεταβολή	2,4%	4,2%	17,2%	43,6%	-31,0%	1,9%

\* Περιλαμβάνονται και οπλικά συστήματα

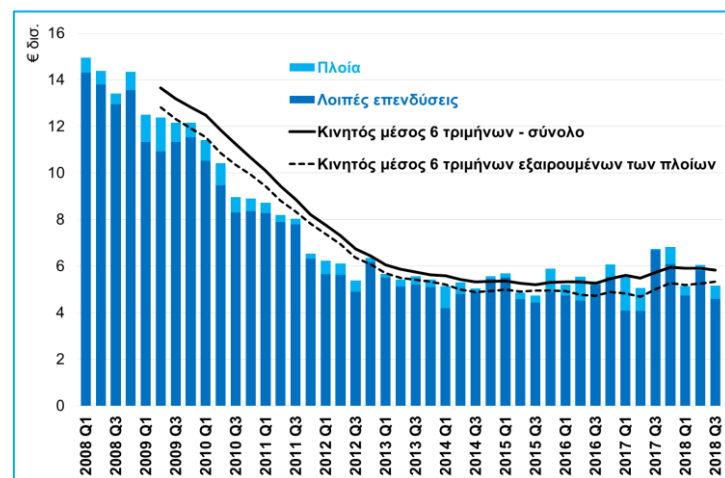
\*\* Εκτίμηση ΣΕΒ με βάση τα στοιχεία διεθνούς εμπορίου αγαθών της ΕΛΣΤΑΤ και της EUROSTAT.

αρνητικά κατά -0,9 π.μ. και -5,0 π.μ. αντίστοιχα. Επίσης, οι συνολικές επενδύσεις, περιλαμβανομένης της μεταβολής των αποθεμάτων, συνέβαλαν θετικά κατά +5,1 π.μ. (Δ16).

Συνολικά, κατά το διάστημα Ιαν – Σεπ 2018 το ΑΕΠ εμφανίζει άνοδο +2,1%, με την ιδιωτική κατανάλωση (+0,8%) και τις εξαγωγές (+8,3%) να συμβάλλουν θετικά (+0,6 και +2,6 π.μ. αντίστοιχα), την ώρα που οι επενδύσεις σε πάγια εμφανίζουν αρνητική μεταβολή (-6,2%) κυρίως λόγω της επίδρασης βάσης μετά τη μεγάλη αύξηση των εισαγωγών πλοίων κατά το 1<sup>ο</sup> και 2<sup>ο</sup> τρίμηνο του 2017. Εκτιμάται ότι, εξαιρουμένων των εισαγωγών πλοίων, οι επενδύσεις σε πάγια κατά το 9μηνο του 2018 αυξήθηκαν κατά +2%, συμβάλλοντας θετικά (+0,2 π.μ.) στην αύξηση του ΑΕΠ. Με βάση αυτά τα στοιχεία, από το 2<sup>ο</sup> τρίμηνο του 2017 και μετά οι επενδύσεις σε πάγια διαμορφώνουν μια ανοδική τάση (Δ18).

Σε κάθε περίπτωση, οι εξαγωγές αγαθών (βιομηχανία) και υπηρεσιών (τουρισμός), οι οποίες αυξάνονται με

ρυθμό +8,6% και +8,3% αντίστοιχα κατά το 9μηνο του 2018, αποτελούν τον κύριο μοχλό ανάπτυξης.

**Δ18: Επενδύσεις σε πάγια, σταθερές τιμές 2010 (ΕΛΣΤΑΤ, Τριμηνιαίοι Εθνικοί Λογαριασμοί, Q3 2018 και Eurostat)**




Από την πλευρά της ιδιωτικής κατανάλωσης, η σταδιακή αποκατάσταση της καταναλωτικής εμπιστοσύνης (βλ. παρακάτω) επιδρά θετικά την ώρα που η καλή πορεία του τουρισμού δημιουργεί εισοδήματα, αυξάνοντας την κατανάλωση των νοικοκυριών.

Από την πλευρά της προσφοράς, η Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία αυξήθηκε κατά +1,4% το 3<sup>ο</sup> τρίμηνο του 2018, με όλους τους κλάδους να παρουσιάζουν θετικές μεταβολές, πλην των τραπεζών και ασφαλιστικών επιχειρήσεων (-10%) και του κλάδου τεχνών και διασκέδασης (-3,1%), που εμφανίζουν απώλειες (Δ19).

Τέλος, η παραγωγικότητα της εργασίας σημείωσε θετική μεταβολή (+0,2% το 3<sup>ο</sup> τρίμηνο του 2018 και +0,3% στο 9μηνο του 2018), στηρίζοντας ονομαστικές αυξήσεις στους μισθούς κατά +2,0% το 3<sup>ο</sup> τρίμηνο και

+1,9% στο 9μηνο του 2018 (Δ20). Η απασχόληση, επίσης, των μισθωτών και του συνόλου των εργαζομένων, συνεχίζει να αυξάνεται το 2018 με ρυθμούς +2,1% και +1,5% αντίστοιχα (Δ21).

#### Δ19: Συνιστώσες του ΑΕΠ από την πλευρά της προσφοράς (ΕΛΣΤΑΤ, Τριμηνιαίοι Εθνικοί Λογαριασμοί Q3 2018 και Eurostat)

Ετήσια % μεταβολή, τιμές 2010, με εποχ. διόρθωση	2016	2017	2018 Q1	2018 Q2	2018 Q3	Ιαν - Σεπ 2018
<b>Σύνολο ΑΠΑ</b>	<b>-1,0%</b>	<b>2,0%</b>	<b>2,0%</b>	<b>2,2%</b>	<b>1,4%</b>	<b>1,8%</b>
Γεωργία	-6,2%	10,0%	6,2%	4,7%	3,2%	4,7%
Βιομηχανία	3,2%	3,6%	0,6%	2,2%	0,8%	1,2%
Μεταποίηση	5,1%	3,0%	1,5%	1,7%	1,0%	1,4%
Κατασκευές	24,4%	0,4%	6,0%	8,6%	0,0%	4,8%
Εμπόριο, τουρισμός, μεταφορές	-4,2%	4,1%	3,9%	4,3%	4,0%	4,1%
Εμπόριο	-0,3%	1,3%	...	...	...	...
Τουρισμός	-6,7%	5,5%	...	...	...	...
Μεταφορές	-7,6%	7,4%	...	...	...	...
Ενημέρωση και επικοινωνία	-0,5%	-1,3%	-0,3%	-1,4%	0,6%	-0,4%
Τράπεζες, ασφάλειες	-1,2%	-6,6%	-9,1%	-10,0%	-10,0%	-9,7%
Αγορά ακινήτων	-0,7%	2,3%	0,2%	0,2%	0,2%	0,2%
Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	-1,8%	3,3%	7,5%	6,5%	8,3%	7,5%
Δημόσια διοίκηση, εκπαίδευση και υγεία	-1,7%	-0,5%	1,4%	1,9%	-0,8%	0,8%
Τέχνες, διασκέδαση	-2,1%	0,1%	8,4%	5,5%	-3,1%	3,4%

Συμβολή στη μεταβολή της ΑΠΑ	2016	2017	2018 Q1	2018 Q2	2018 Q3	Ιαν - Σεπ 2018
<b>Σύνολο ΑΠΑ</b>	<b>-1,0%</b>	<b>2,0%</b>	<b>2,0%</b>	<b>2,2%</b>	<b>1,4%</b>	<b>1,8%</b>
Γεωργία	-0,3%	0,4%	0,3%	0,2%	0,1%	0,2%
Βιομηχανία	0,4%	0,4%	0,1%	0,3%	0,1%	0,1%
Μεταποίηση	0,4%	0,3%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%
Κατασκευές	0,6%	0,0%	0,2%	0,2%	0,0%	0,1%
Εμπόριο, τουρισμός, μεταφορές	-0,9%	0,9%	0,8%	0,9%	0,9%	0,9%
Εμπόριο	0,0%	0,1%	...	...	...	...
Τουρισμός	-0,4%	0,3%	...	...	...	...
Μεταφορές	-0,5%	0,5%	...	...	...	...
Ενημέρωση και επικοινωνία	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Τράπεζες, ασφάλειες	-0,1%	-0,3%	-0,4%	-0,4%	-0,4%	-0,4%
Αγορά ακινήτων	-0,1%	0,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	-0,1%	0,2%	0,4%	0,3%	0,4%	0,4%
Δημόσια διοίκηση, εκπαίδευση και υγεία	-0,4%	-0,1%	0,3%	0,4%	-0,2%	0,2%
Τέχνες, διασκέδαση	-0,1%	0,0%	0,3%	0,2%	-0,1%	0,1%

Σημ.: Τυχόν αποκλίσεις από το σύνολο οφείλονται στη χρήση κλαδικών αποπληθωριστών.



**Δ20: Αμοιβές και παραγωγικότητα κατά κλάδο**  
(ΕΛΣΤΑΤ, Τριμηνιαίο Εθνικό Λογαριασμό Q3 2018 και Eurostat)

**Αμοιβές ανά μισθωτό**

Ετήσια % μεταβολή, τρέχουσες τιμές, χωρίς εποχ. διόρθωση	2016	2017	2018 Q1	2018 Q2	2018 Q3	Ιαν - Σεπ 2018
<b>Σύνολο</b>	<b>-0,9%</b>	<b>0,5%</b>	<b>1,5%</b>	<b>2,0%</b>	<b>2,0%</b>	<b>1,9%</b>
Γεωργία	0,0%	-1,9%	-0,7%	3,5%	-0,1%	1,0%
Βιομηχανία	0,6%	-1,4%	2,3%	3,4%	3,4%	3,1%
Μεταποίηση	-0,1%	0,6%	2,2%	3,4%	3,9%	3,2%
Κατασκευές	-0,9%	-8,6%	-1,8%	0,9%	5,4%	1,8%
Εμπόριο, τουρισμός, μεταφορές	0,1%	4,4%	0,5%	0,9%	0,8%	0,8%
Ενημέρωση και επικοινωνία	-10,8%	-1,2%	0,8%	-1,4%	1,3%	0,2%
Τράπεζες, ασφάλειες	6,2%	5,6%	0,2%	1,4%	0,5%	0,6%
Αγορά ακινήτων	-1,6%	11,9%	4,7%	4,0%	4,8%	2,8%
Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	-7,9%	-1,9%	2,8%	3,6%	2,1%	2,9%
Δημόσια διοίκηση, εκπαίδευση και υγεία	-1,6%	0,1%	2,0%	2,4%	2,1%	2,2%
Τέχνες, διασκέδαση	0,2%	-1,7%	2,0%	4,4%	6,5%	4,3%

**ΑΠΑ ανά απασχολούμενο**

Ετήσια % μεταβολή, τιμές 2010, χωρίς εποχ. διόρθωση	2016	2017	2018 Q1	2018 Q2	2018 Q3	Ιαν - Σεπ 2018
<b>Σύνολο</b>	<b>-1,5%</b>	<b>0,5%</b>	<b>0,2%</b>	<b>0,4%</b>	<b>0,2%</b>	<b>0,3%</b>
Γεωργία	-3,9%	9,8%	0,0%	-0,5%	-1,0%	-0,5%
Βιομηχανία	4,5%	0,8%	0,3%	2,1%	0,7%	1,1%
Μεταποίηση	7,0%	0,2%	1,5%	1,5%	1,3%	1,4%
Κατασκευές	22,8%	-1,1%	2,0%	7,6%	2,0%	3,9%
Εμπόριο, τουρισμός, μεταφορές	-5,7%	2,2%	2,6%	3,4%	3,3%	3,1%
Ενημέρωση και επικοινωνία	-4,3%	-5,5%	-7,3%	-9,0%	-6,4%	-7,5%
Τράπεζες, ασφάλειες	-2,7%	-6,8%	-3,6%	0,0%	-4,6%	-2,7%
Αγορά ακινήτων	-1,8%	12,2%	2,3%	-8,2%	-3,7%	-3,5%
Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	-2,7%	0,8%	6,3%	3,6%	8,1%	5,9%
Δημόσια διοίκηση, εκπαίδευση και υγεία	-3,0%	-0,8%	-0,9%	-2,3%	-2,8%	-2,0%
Τέχνες, διασκέδαση	1,1%	-2,8%	7,3%	6,1%	-1,4%	3,9%

**Δ21: Απασχόληση κατά κλάδο** (ΕΛΣΤΑΤ, Τριμηνιαίο Εθνικό Λογαριασμό Q3 2018 και Eurostat)

**Μισθωτοί**

Ετήσια % μεταβολή, στοιχεία χωρίς εποχ. διόρθωση	2016	2017	2018 Q1	2018 Q2	2018 Q3	Ιαν - Σεπ 2018
<b>Σύνολο</b>	<b>0,9%</b>	<b>1,7%</b>	<b>1,7%</b>	<b>2,5%</b>	<b>2,2%</b>	<b>2,1%</b>
Γεωργία	-3,0%	0,1%	1,9%	-1,8%	-0,5%	-0,2%
Βιομηχανία	-1,5%	3,2%	1,5%	1,5%	0,9%	1,3%
Μεταποίηση	-2,2%	3,3%	1,1%	1,4%	0,7%	1,1%
Κατασκευές	4,1%	1,5%	-3,3%	0,9%	-2,1%	-1,5%
Εμπόριο, τουρισμός, μεταφορές	1,9%	2,5%	1,7%	2,9%	4,5%	3,1%
Ενημέρωση και επικοινωνία	2,9%	4,6%	8,6%	8,0%	9,6%	8,7%
Τράπεζες, ασφάλειες	3,3%	-1,0%	-5,2%	-9,7%	-3,9%	-6,3%
Αγορά ακινήτων	0,7%	-7,5%	11,3%	15,2%	4,4%	10,1%
Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	1,8%	3,7%	-0,1%	1,9%	0,0%	0,6%
Δημόσια διοίκηση, εκπαίδευση και υγεία	1,2%	-0,1%	2,0%	4,0%	2,4%	2,8%
Τέχνες, διασκέδαση	-2,3%	2,5%	4,0%	1,3%	-0,6%	1,5%

**Σύνολο απασχολουμένων**

Ετήσια % μεταβολή, στοιχεία χωρίς εποχ. διόρθωση	2016	2017	2018 Q1	2018 Q2	2018 Q3	Ιαν - Σεπ 2018
<b>Σύνολο</b>	<b>0,5%</b>	<b>1,5%</b>	<b>1,6%</b>	<b>1,7%</b>	<b>1,4%</b>	<b>1,5%</b>
Γεωργία	-2,4%	0,2%	3,2%	3,3%	5,3%	3,9%
Βιομηχανία	-1,2%	2,8%	1,2%	0,1%	0,0%	0,4%
Μεταποίηση	-1,8%	2,8%	0,8%	-0,1%	-0,3%	0,1%
Κατασκευές	1,3%	1,5%	1,3%	1,1%	-2,8%	-0,2%
Εμπόριο, τουρισμός, μεταφορές	1,7%	1,9%	0,7%	0,6%	1,5%	0,9%
Ενημέρωση και επικοινωνία	3,9%	4,4%	7,6%	8,2%	8,6%	8,1%
Τράπεζες, ασφάλειες	1,6%	0,2%	-5,9%	-10,1%	-5,7%	-7,3%
Αγορά ακινήτων	1,1%	-8,8%	-2,0%	9,1%	4,0%	3,4%
Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	1,0%	2,5%	2,3%	2,4%	0,2%	1,6%
Δημόσια διοίκηση, εκπαίδευση και υγεία	1,3%	0,3%	2,3%	4,3%	2,1%	2,9%
Τέχνες, διασκέδαση	-3,2%	3,0%	1,1%	-0,3%	-1,7%	-0,3%



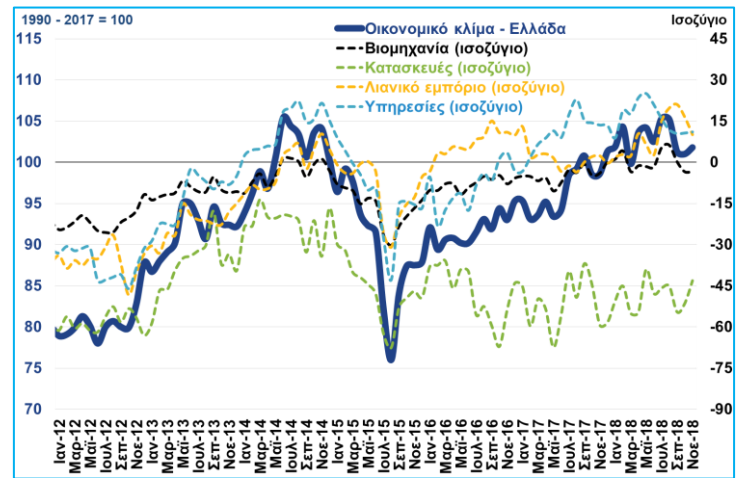


**Οικονομικό κλίμα:** Ελαφρά ανάκαμψη παρουσίασε το οικονομικό κλίμα τον Νοέμβριο του 2018, κυρίως λόγω της σημαντικής βελτίωσης της καταναλωτικής εμπιστοσύνης, η οποία αντιστάθμισε την πτώση των προσδοκιών στο λιανικό εμπόριο. Βελτίωση σημείωσαν επίσης οι προσδοκίες στις κατασκευές, από πολύ χαμηλό ωστόσο επίπεδο, ενώ στη βιομηχανία και τις υπηρεσίες το κλίμα παρέμεινε σχεδόν αμετάβλητο (Δ22). Ειδικότερα, ο δείκτης οικονομικού κλίματος τον Νοέμβριο του 2018 διαμορφώθηκε στις 101,8 μονάδες, από 101 μονάδες τον προηγούμενο μήνα και 98,6 μονάδες τον Νοέμβριο του 2017. Τα ισοζύγια θετικών – αρνητικών εκτιμήσεων παραμένουν σε θετικό έδαφος στις υπηρεσίες και το λιανικό εμπόριο, παρά την πτώση που παρατηρείται σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα, στη βιομηχανία οι αρνητικές εκτιμήσεις ξεπερνούν οριακά τις θετικές, ενώ στις κατασκευές το αντίστοιχο ισοζύγιο, αν και βελτιωμένο σε σύγκριση με τον προηγούμενο μήνα, παραμένει σε πολύ χαμηλό επίπεδο.

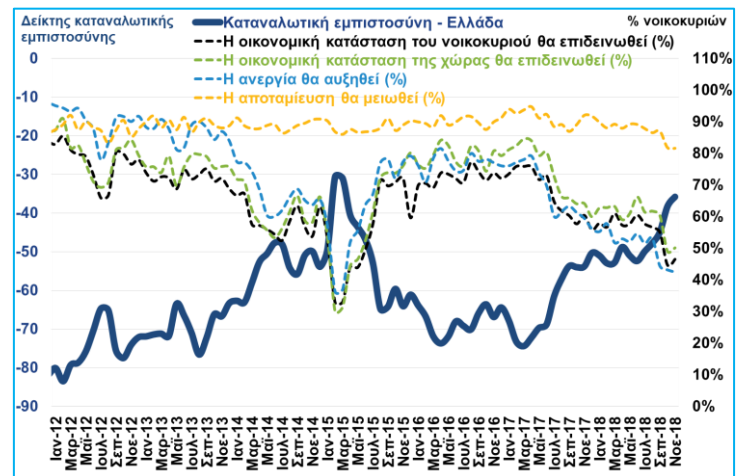
Παράλληλα, η καταναλωτική εμπιστοσύνη βελτιώθηκε για 5<sup>ο</sup> συνεχόμενο μήνα (στις -35,8 μονάδες, από -38,3 μονάδες τον προηγούμενο μήνα και -53,8 μονάδες τον Νοέμβριο του 2017, Δ23). Η βελτίωση της καταναλωτικής εμπιστοσύνης προήλθε κυρίως από τις βελτιωμένες εκτιμήσεις των νοικοκυριών σε σχέση με την εξέλιξη της ανεργίας και της αποταμίευσης το επόμενο 12μηνο, με το ποσοστό αυτών που εκτιμά επιδείνωση να υποχωρεί σε 42,5% και 81,6% αντίστοιχα, από 43,2% και 81,8% αντίστοιχα τον προηγούμενο μήνα. Αντίθετα, μικρή αύξηση παρουσιάζει το ποσοστό των νοικοκυριών που εκτιμούν ότι η οικονομική τους κατάσταση θα επιδεινωθεί (46,5% τον Νοέμβριο του 2018, από 44,7% τον προηγούμενο μήνα και 60,4% τον Νοέμβριο του 2017), η οποία μπορεί να αποδοθεί στις αυξημένες φορολογικές υποχρεώσεις τους την τρέχουσα περίοδο.

Την ίδια ώρα, στην Ευρωζώνη εμφανίζεται αντίθετη εικόνα, με το οικονομικό κλίμα να υποχωρεί τον Νοέμβριο για 7<sup>ο</sup> συνεχόμενο μήνα, ως αποτέλεσμα της πτωτικής πορείας της καταναλωτικής εμπιστοσύνης (Δ24), την ώρα που οι προσδοκίες στη βιομηχανία

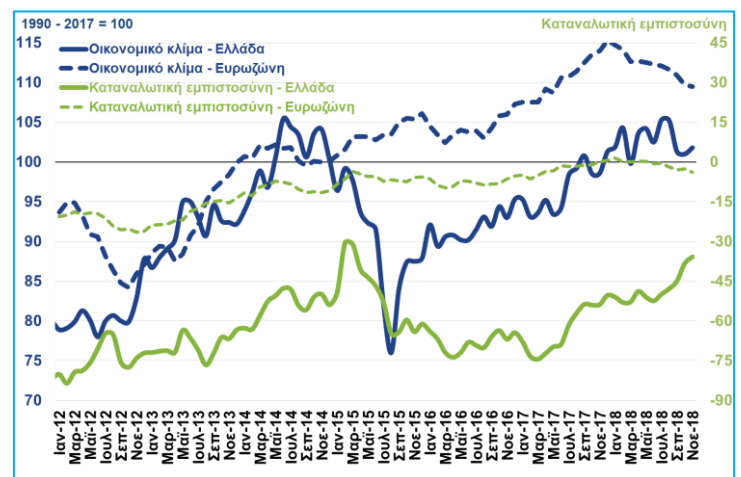
**Δ22: Δείκτης οικονομικού κλίματος και επιχειρηματικές προσδοκίες στους βασικούς κλάδους (EE - DG ECFIN, Νοε. 2018)**



**Δ23: Καταναλωτική εμπιστοσύνη και εκτιμήσεις νοικοκυριών (EE - DG ECFIN, Νοε. 2018)**

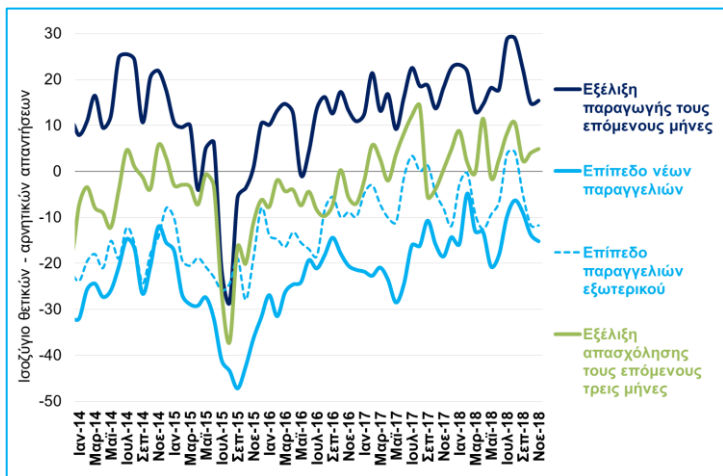


**Δ24: Οικονομικό κλίμα και καταναλωτική εμπιστοσύνη στην Ελλάδα και την Ευρωζώνη (EE - DG ECFIN, Νοε. 2018)**

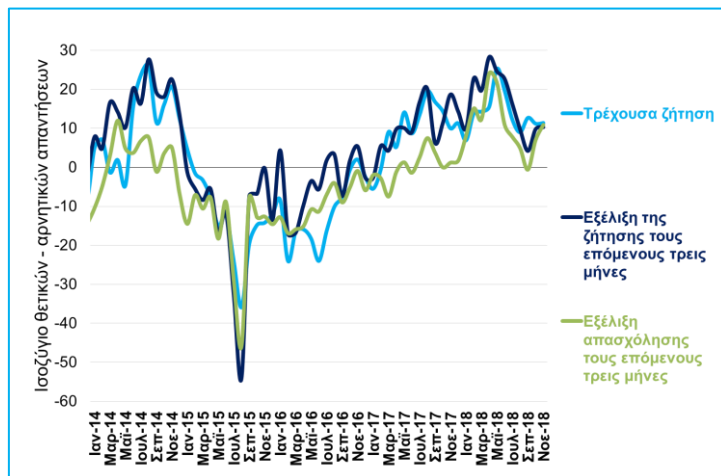




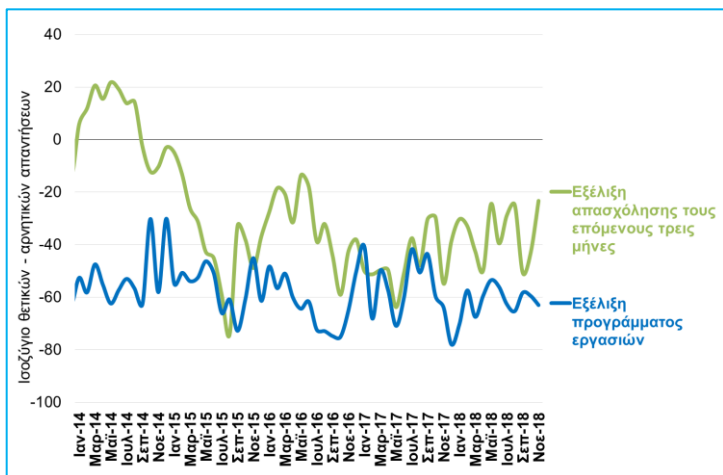
**Δ25: Επιχειρηματικές προσδοκίες στη βιομηχανία**  
(EE - DG ECFIN, Νοε. 2018)



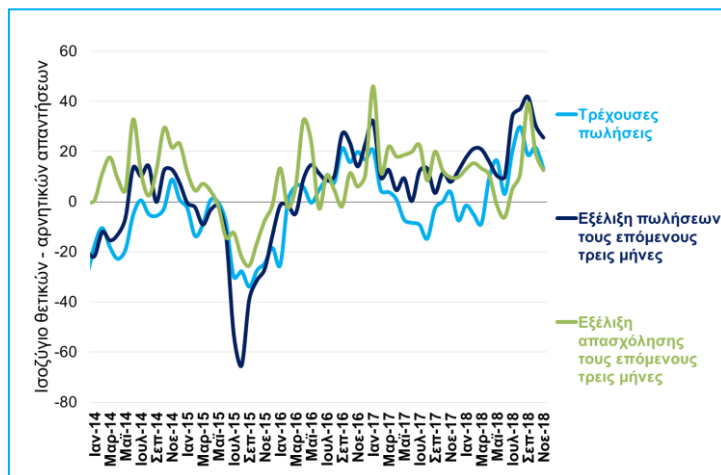
**Δ27: Επιχειρηματικές προσδοκίες στις υπηρεσίες**  
(EE - DG ECFIN, Νοε. 2018)



**Δ26: Επιχειρηματικές προσδοκίες στις κατασκευές**  
(EE - DG ECFIN, Νοε. 2018)



**Δ28: Επιχειρηματικές προσδοκίες στο λιανικό εμπόριο**  
(EE - DG ECFIN, Νοε. 2018)



φαίνεται να σταθεροποιούνται, έπειτα από την υποχώρηση που παρουσίασαν τους προηγούμενους μήνες η οποία αποδίδεται κυρίως στις πολιτικές προστατευτισμού που διαμορφώνονται σε παγκόσμιο επίπεδο.

Πιο αναλυτικά, στην Ελλάδα οι επιχειρηματικές προσδοκίες στη βιομηχανία παρέμειναν σχεδόν αμετάβλητες τον Νοέμβριο του 2018, με τις εκτιμήσεις για την εξέλιξη της παραγωγής και της απασχόλησης να εξακολουθούν να είναι θετικές, αντίθετα με τις εκτιμήσεις για την πορεία των νέων παραγγελιών, τόσο από την εγχώρια αγορά όσο και από το εξωτερικό, οι οποίες εμφανίζουν κάμψη (Δ25).

Στις κατασκευές, οι προβλέψεις των επιχειρήσεων για την εξέλιξη της απασχόλησης βελτιώθηκαν περαιτέρω,

παρά τη συγκράτηση των εκτιμήσεων για την πορεία του προγράμματος εργασιών σε χαμηλό επίπεδο (Δ26).

Στις υπηρεσίες, οι επιχειρηματικές προσδοκίες παρέμειναν αμετάβλητες, με τις εκτιμήσεις των επιχειρήσεων για την τρέχουσα ζήτηση και την εξέλιξη της του επόμενους τρεις μήνες να σημειώνουν οριακή ανάκαμψη, ενώ βελτιώθηκαν περαιτέρω οι προβλέψεις τους για την απασχόληση (Δ27).

Τέλος, στο λιανικό εμπόριο οι επιχειρηματικές προσδοκίες υποχωρούν για 2<sup>ο</sup> συνεχόμενο μήνα τον Νοέμβριο του 2018, έπειτα από σημαντική άνοδο την περίοδο Ιουλ – Σεπ 2018 (Δ28). Η πορεία αυτή συνδέεται με τη λήξη της τουριστικής περιόδου, ενώ



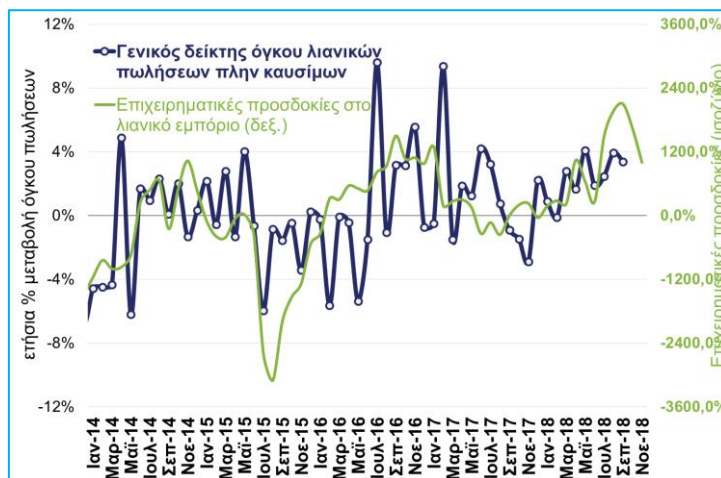
τον Δεκέμβριο αναμένεται βελτίωση του κλίματος ενόψει της εορταστικής περιόδου των Χριστουγέννων.

**Λιανικές πωλήσεις:** Ανοδικά συνέχισε να κινείται ο όγκος λιανικών πωλήσεων τον Σεπτέμβριο του 2018, με τον γενικό δείκτη πλην καυσίμων να καταγράφει αύξηση +3,4%, έναντι μείωσης -0,9% τον Σεπτέμβριο του 2017, και τους επιμέρους δείκτες στις κυριότερες κατηγορίες καταστημάτων να παρουσιάζουν θετική μεταβολή πλην των πολυκαταστημάτων (-5,2%) και των καταστημάτων φαρμάκων και καλλυντικών (-1,5%). Η θετική πορεία των λιανικών πωλήσεων αποτυπώνεται και στην άνοδο της ιδιωτικής κατανάλωσης (+0,8% το διάστημα Ιαν – Σεπ 2018), ωστόσο οι επιχειρηματικές προσδοκίες στο λιανικό εμπόριο παρουσίασαν κάμψη τον Οκτώβριο και τον Νοέμβριο του 2018 (Δ29).

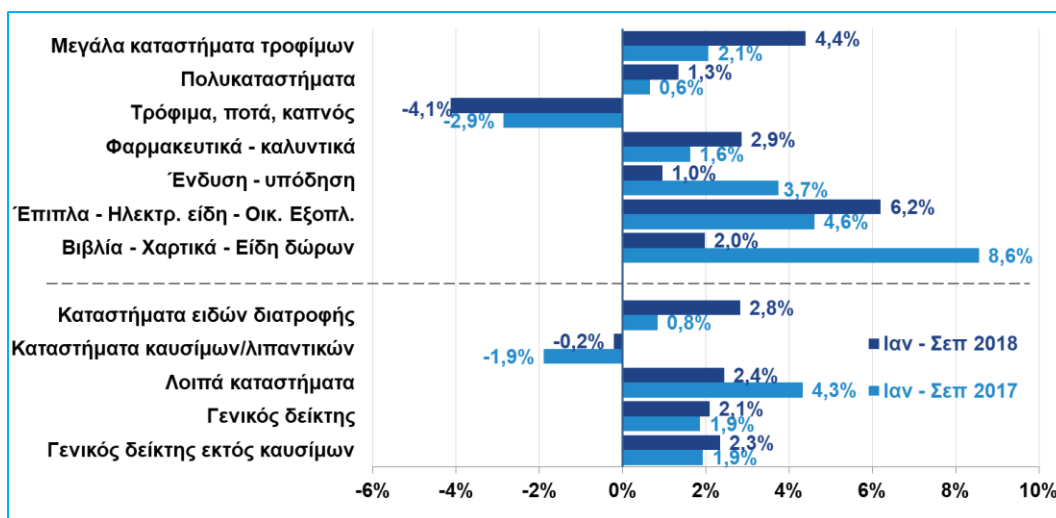
Η άνοδος των λιανικών πωλήσεων τον Σεπτέμβριο του 2018 προήλθε κυρίως από τα μεγάλα καταστήματα τροφίμων (+5,9%), τα καταστήματα βιβλίων, χαρτικών και ειδών τεχνολογίας (+7,4%) και τα καταστήματα ένδυσης και υπόδησης (+4,7%).

Συνολικά, κατά το διάστημα Ιαν – Σεπ 2018, ο όγκος λιανικών πωλήσεων πλην καυσίμων αυξήθηκε κατά +1,9%, επιπλέον αύξησης +2,3% το αντίστοιχο διάστημα του 2017, με τις περισσότερες κατηγορίες καταστημάτων να κινούνται σε θετικό έδαφος (Δ30).

**Δ29: Δείκτης όγκου πωλήσεων και επιχειρηματικές προσδοκίες στο λιανικό εμπόριο (ΕΛΣΤΑΤ, Σεπ. 2018, ΕΕ - DG ECFIN, Νοε. 2018)**



**Χρηματοδότηση και καταθέσεις:** Οι αυξημένες φορολογικές υποχρεώσεις νοικοκυριών και επιχειρήσεων ανέκοψαν την ανοδική πορεία των καταθέσεων, οι οποίες μειώθηκαν κατά -€346 εκατ. τον Οκτώβριο του 2018. Ειδικότερα, οι καταθέσεις των νοικοκυριών μειώθηκαν κατά -€56 εκατ. έπειτα από 8 συνεχόμενους μήνες άνοδου με σωρευτική αύξηση από τον Φεβρουάριο του 2018 κατά +€4,6 δισ. Επίσης, οι καταθέσεις των επιχειρήσεων υποχώρησαν κατά -€663 εκατ. έπειτα από άνοδο τους δύο προηγούμενους μήνες κατά €655 εκατ. Ταυτόχρονα, ο ρυθμός χρηματοδότησης των επιχειρήσεων παρέμεινε σε αρνητικό έδαφος (-0,7%) για 8<sup>ο</sup> συνεχόμενο μήνα.



**Δ30: Δείκτης όγκου στο λιανικό εμπόριο κατά κατηγορία καταστημάτων (ΕΛΣΤΑΤ, Σεπ. 2018)**



**Ληξιπρόθεσμες οφειλές:** Οι νέες ληξιπρόθεσμες οφειλές του 2018 ανήλθαν τον Σεπτέμβριο σε 7,84 δισ., αυξημένες κατά 1,42 δισ. σε σύγκριση με τον Αύγουστο 2018 και μειωμένες σε σύγκριση με τον Σεπτέμβριο 2017 (9,26 δισ., **Δ31**). Από αυτές οι νέες οφειλές από φορολογικές υποθέσεις υποχώρησαν σε σύγκριση με τον Αύγουστο και ανήλθαν σε 513 εκατ., ανερχόμενες σωρευτικά πλέον για το 9μηνο 2018 σε 6,17 δισ. Συνεπώς, η αύξηση των ληξιπρόθεσμων οφειλών του Σεπτεμβρίου προήλθε κυρίως από αύξηση των οφειλών προς τα ασφαλιστικά ταμεία. Το σύνολο των σωρευμένων έως το Δεκέμβριο 2017 («παλιών») οφειλών που παραμένουν ανέρχεται σε 96,2 δισ., ενώ το αθροιστικό σύνολο όλων των οφειλών πολιτών και νομικών προσώπων προς το κράτος ανέρχεται σε 102,9 δισ., από 102,6 δισ. τον Αύγουστο 2018 και 99,9 δισ. το Δεκέμβριο 2017.

**Δ31: Ληξιπρόθεσμες οφειλές πολιτών προς το κράτος**  
(Πηγή: ΑΑΔΕ, Σεπτ. 2018)







## Οικονομικά μεγέθη μελών ΣΕΒ

**ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟ**  
**€362** δισ.  
**71%** συνόλου\*



**ΙΔΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ**  
**€60** δισ.  
**48%** συνόλου\*



**ΠΩΛΗΣΕΙΣ**  
**€61** δισ.  
**46%** συνόλου\*



**ΠΡΟ ΦΟΡΩΝ ΚΕΡΔΗ**  
**€3,3** δισ.\*\*  
**42%** συνόλου\*\*



**ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ**  
**200.000**  
**11%** συνόλου ασφαλισμένων στο ΙΚΑ



**ΜΙΣΘΟΙ**  
**€5** δισ.  
**20%** συνόλου\*\*\*



**ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΕΙΣΦΟΡΕΣ**  
**€2,2** δισ.  
**26%** συνόλου\*\*\*



**ΦΟΡΟΣ ΕΠΙ ΚΕΡΔΩΝ**  
**€1,1** δισ.  
**31%** συνόλου\*\*\*\*



\* 17.454 δημοσιευμένοι ισολογισμοί χρήσης 2016 που περιλαμβάνονται στη βάση της ICAP

\*\* σύνολο κερδών κερδοφόρων επιχειρήσεων

\*\*\* % επί του συνόλου τακτικών αποδοχών (χωρίς bonus και υπερωρίες)/ασφαλιστικών εισφορών ασφαλισμένων στο ΙΚΑ

\*\*\*\* % επί του συνόλου εσόδων από φόρο εισοδήματος νομικών προσώπων

## Όραμα

Οραματιζόμαστε την Ελλάδα ως τη χώρα, που κάθε πολίτης του κόσμου θα θέλει και θα μπορεί να επισκεφθεί, να ζήσει και να επενδύσει. Οραματιζόμαστε μια ανοιχτή, κοινωνικά υπεύθυνη και οικονομικά φιλελεύθερη χώρα-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που προτάσσει την ισχυρή ανάπτυξη ως παράγοντα κοινωνικής συνοχής. Θέλουμε μια Ελλάδα δυναμικό κέντρο της ευρωπαϊκής περιφέρειας, με στέρεους θεσμούς, ελκυστικό κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον, που προάγει τις εξαγωγές, την καινοτόμο επιχειρηματικότητα, την παραγωγή και τις ποιοτικές υπηρεσίες, τη βιώσιμη ανάπτυξη, τη γνώση, τη συνοχή, τις ίσες ευκαιρίες και το κράτος δικαίου.

## Αποστολή

### Ηγεσία & Γνώση

Ο ΣΕΒ διαδραματίζει ηγετικό ρόλο στον μετασχηματισμό της Ελλάδας σε μια παραγωγική, εξωστρεφή και ανταγωνιστική οικονομία, ως ανεξάρτητος και υπεύθυνος εκπρόσωπος της ιδιωτικής οικονομίας.

### Κοινωνικός Εταίρος

Ο ΣΕΒ, ως κοινωνικός εταίρος που πιστεύει στη λειτουργία των θεσμών, προωθεί στα αρμόδια όργανα της Πολιτείας και της Ε.Ε. τις απόψεις και θέσεις της επιχειρηματικής κοινότητας.

### Ισχυρός Εκπρόσωπος

Ο ΣΕΒ διαμορφώνει θέσεις, αναλύσεις και προτάσεις πολιτικής για την οικονομία, τη βιομηχανία, την καινοτομία, την απασχόληση, την παιδεία και τις εργασιακές δεξιότητες, τον κοινωνικό διάλογο, τη βιώσιμη ανάπτυξη, την εταιρική υπευθυνότητα.

### Φορέας Δικτύωσης

Ο ΣΕΒ δικτυώνει τα μέλη του μεταξύ τους & με τα κέντρα αποφάσεων (εγχώρια και διεθνή), με στόχο τη δημιουργία προστιθέμενης αξίας.



Σύγχρονες Επιχειρήσεις, Σύγχρονη Ελλάδα

ΣΕΒ σύνδεσμος επιχειρήσεων  
και βιομηχανιών

Ξενοφώντος 5, 105 57 Αθήνα  
T: 211 5006 000  
F: 210 3222 929  
E: info@sev.org.gr  
www.sev.org.gr

SEV Hellenic Federation  
of Enterprises

168, Avenue de Cortenbergh  
B-1000 Bruxelles  
T: +32 (0) 2 662 26 85  
E: kdiamantouros@sev.org.gr

ΑΚΟΛΟΥΘΗΣΤΕ ΜΑΣ  
ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ  
ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ

